

LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO EHKÄISEMÄSSÄ SYRJÄYTYMISTÄ
PIENELLÄ PAIKKAKUNNALLA

Anna Haapa-aho

Maisterintutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistisyhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

kevät 2020

TIIVISTELMÄ

LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO EHKÄISEMÄSSÄ SYRJÄYTYMISTÄ PIENELLÄ PAIKKAKUNNALLA

Anna Haapa-aho

Sosiaalityön maisteriohjelma

Pro Gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marjo Kuronen

Kevät 2020

Sivumäärä: 61 sivua + liitteet 3 sivua

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella voidaanko lastensuojelun jälkihuollon keinoin ehkäistä syrjäytymistä ja nouseeko jälkihuoltotyöskentelystä erityisiä piirteitä esiin silloin, kun sitä toteutetaan pienellä paikkakunnalla. Tutkimuksen teoriatausta muodostuu tutkimuksista ja teorioista, jotka koskevat sijoituksessa olleiden nuorten syrjäytymistä, jälkihuoltoa koskevista tutkimuksista, perusteluista ja kuvauksesta sekä maaseutusosiaalityön teorioista ja tutkimuksista.

Tutkimus on laadullinen tutkimus ja tutkimuksessa on käytetty metodologisena lähestymistapana kriittistä realismia. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla kahdeksaa lastensuojelussa työskentelevää sosiaalityöntekijää ja sosiaaliohjaajaa. Haastattelut toteutettiin keväällä 2020. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua ja haastattelut tehtiin sekä ryhmähaastatteluna että yksilöhaastatteluina. Aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin avulla ja aineisto on analysoitu teorialähtöisesti.

Haastateltavat näkivät, että sosiaalityön keinot tukea jälkihuollon piiriin kuuluvia nuoria eri tukipalvelujen ja esimerkiksi koulutuksen suhteen ovat rajallisemmat pienellä paikkakunnalla kuin mitä ne isolla paikkakunnalla olisi. Tässä kohtaa kriittisen realismin näkökulmasta on paradoksi, jossa yhteiskunnan rakenteet tuottavat ilmiön, joka syrjäyttää ja johon sosiaalityöllä pitäisi puuttua. Pienellä paikkakunnalla pitkät asiakkuudet, yhdenntyn työn tekeminen ja se, ettei työntekijä vaihdu jälkihuoltoon siirtyessä, näytti edesauttavan työskentelyä. Tutuus sosiaalityöntekijän ja nuoren välillä nopeuttaa työskentelyn aloittamista jälkihuollossa ja luo asiakassuhteeseen luottamuksen ilmapiiriä. Pienten paikkakuntien olemassa olevien tukipalvelujen joustavuus ja läheisyys tukee nuoren syrjäytymisen ehkäisemistä. Jälkihuollon ikärajan nostaminen nähtiin syrjäytymistä entistä enemmän ehkäisevänä toimenä, joka tulee lisäämään yhteistyön tekemistä lastensuojelun ja aikuissosiaalityön välillä tuettaessa jälkihuollon piiriin kuuluvia nuoria.

Asiasanat: Maaseutusosiaalityö, jälkihuolto, kriittinen realismi, nuorten syrjäytyminen

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. LASTENSUOJELUN JÄLKIHOOLTO TUTKIMUKSEN KOHTEENA	5
2.1 Jälkihuollon perustelut	5
2.2 Jälkihuollon sisältö.....	12
3. TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA JA KÄSITTEELLISET PAIKANNUKSET.....	16
3.1 Syrjäytymisen määritelmä.....	16
3.2 Siirtymä aikuisuuteen ja syrjäytymisen riskit	18
3.3 Maaseutusosiaalityö.....	22
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
4.1 Tutkimustehtävä- ja kysymykset.....	27
4.2 Kriittinen realismi metodologisena lähestymistapana.....	28
4.2 Ryhmä- ja yksilöhaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	30
4.3 Aineiston analyysi.....	35
4.4 Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelu	37
5. TUTKIMUSTULOKSET	40
5.1 Maaseudun konteksti.....	40
5.2 Asiakassuhde nuoriin	42
5.3 Syrjäytymisen ehkäisy pienellä paikkakunnalla	45
5.4 Jälkihuollon ikärajan nosto	50
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	53
LÄHTEET.....	57
LIITE 1.....	63
LIITE 2.....	64

1. JOHDANTO

Sosiaalityössä tärkeää on ennaltaehkäistä syrjäytymistä. Sijoituksessa olleet lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Haavoittuvuutta esiintyy erityisesti silloin, kun sijoitus on päättymässä tai päättynyt ja sijoitettuna olleen nuoren luonnollinen tukiverkosto on heikko. Myös nuoren omat taidot aikuistumisessa ja itsenäistymisessä voivat olla puutteellisia. Lastensuojelun sosiaalityössä jälkihuolto toimii yhtenä työmuotona pyrkien ehkäisemään sijoitettuna olleiden nuorten syrjäytymistä sijoituksen päättymisen jälkeen. Sosiaalityöllä on juuri siksi merkityksellinen rooli, koska sen yksi päätavoite on palauttaa syrjäytynyt tai syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt takaisin yhteiskuntaan. (Raunio 2000, 14)

Syrjäytymisen ehkäisemistä jälkihuollon keinoin toteutetaan niin isojen kuin pienten paikkakuntien lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkin pro gradussani nouseeko jälkihuoltotyöskentelystä erityisiä piirteitä esiin silloin, kun sitä toteutetaan juuri pienellä paikkakunnalla. Pienillä paikkakunnilla työskennellessä etuna voi olla, että eri toimijat ja organisaatiot, tuntevat toisensa ja näin ollen yhteistyö on helpompaa. Työntekijät ovat saattaneet työskennellä jo vuosia sijoitettuna olleen nuoren kanssa ja tuntevat nuoren hyvin entuudestaan hänen siirtyessään jälkihuollon piiriin. Toisaalta pienten paikkakuntien sosiaalityössä haasteena voi olla se, että sosiaalityöntekijät sosiaalitoimistossa tekevät yhdennettyä sosiaalityötä eli hoitaa koko sosiaalitoimen sosiaalityön kenttää tai esimerkiksi laajasti koko lastensuojelun kenttää. Yhdennettyä sosiaalityötä tehdään usein, koska paikkakunnat ovat pieniä sekä resursseja ja sosiaalityöntekijöitä on vähän. Kun mahdollisuutta keskittyä vain esimerkiksi pelkästään jälkihuoltotyöskentelyyn ei ole, voi silloin haasteeksi muodostua todella tavoitteellisen ja hyvin resursoidun työn toteuttaminen. Viime aikoina on myös paljon korostettu erikoistumista lastensuojelutyöhön ja sen vaatimaa erityisosaamista, joka ei pienellä paikkakunnalla ole mahdollista. Erityistason palveluja ei välttämättä löydy ja muita mahdollisia tukipalveluita nuorille ei ole yhtä paljon tarjoilla pienellä paikkakunnalla kuin isolla paikkakunnalla olisi.

Maaseutu asettaa omanlaisensa yhteiskunnalliset ja maantieteelliset reunaehdot sosiaalityön toiminnalle. Reunaehtoja ovat historiallinen, alueellinen ja paikallinen ulottuvuus, kulttuuriset ja sosiaaliset ulottuvuudet sekä rakenteelliset että taloudelliset tekijät. Kaupunkimaiseen ympäristöön luodut sosiaalityön käytännön periaatteet eivät aina pysty vastaamaan maaseudun haasteisiin, kun resurssit voivat olla vähäisemmät pienillä paikkakunnilla kuin suuremmilla. Pienten kuntien maaseutumaisuus ja paikallisuuden näkökulma tulisi ottaa entistä tarkemmin huomioon kuntien välisten kehityserojen ja alueellisen erilaistumisen kasvaessa. (Lindqvist, 2005, 51) Sosiaalialaa käsittelevä kirjallisuus ja tutkimus on ollut kiinnostuneempi urbaanista ympäristöstä ja sen kasvavista haasteista sekä isojen kaupunkien sosiaalitoimien organisaatioiden toiminnasta. Näistä lähtökohdista katsoen on ajateltu ja tehty ymmärrettäväksi, että näin voitaisiin yhtenäistää ja yleistää sosiaalityön ilmiötä. Näin ollen tutkimuksessa ja kirjallisuudessa ei ole ollut kiinnostusta tarkastella maaseudun organisaatioissa vähäisellä henkilökuntamäärällä tehtävää sosiaalityötä, vaikka yhteiskuntamme on huomattavalta osalta maaseutua ja sosiaalityön ammattilaisia työskentelee maaseudulla laajasti. (Kröger 1990, 2)

Useiden selvitysten ja tutkimusten mukaan maaseutukunnat ovat keskenäänkin poikkeavia ja erilaisia. Työntekijöillä käytössä olevat voimavarat vaihtelevat kunnan mukaan. Maastamme löytyy kuntia, jotka ovat sietämättömässä tilanteessa, hyvässä tilanteessa ja näiden välimaastossa. Sosiaalityöntekijällä voi olla haasteellista, jopa sietämätöntä työskennellä kriisikunnassa. Sosiaalityön reunaehdoissa voi olla niin paljon puutteita, ettei työntekijällä ole mahdollisuutta tai voimia työskennellä tällaisessa tilanteessa. (Hietämäki 2005, 18)

Pro gradussani tutkimuskysymyksenä toimii: Miten lastensuojelun jälkihuoltotyössä pystytään vastaamaan nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen pienellä paikkakunnalla? Lisäksi tutkin mitä haasteita työntekijälle tuo toimiminen pienessä maaseutukunnassa jälkihuollosta vastaavana työntekijänä. Otin tutkimukseeni mukaan sosiaalityöntekijän työparina toimivat lastensuojelun työntekijät, kuten sosiaaliohjaajat, koska pienellä paikkakunnalla usein sosiaalityöntekijöillä on työpari tai sosiaaliohjaajat vastaavat jälkihuoltotyöskentelystä vähäisen työntekijämäärän takia. Valitsin tutkimuksessani

haastateltavaksi juuri pienen paikkakunnan sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalihojaajia, koska ajattelin heillä olevan parhaan tiedon ja kokemuksen lastensuojelun jälkihuoltotyöstä, sen järjestämisen ja toimintaympäristön näkökulmasta. Rajasin tutkimuksestani pois nuorten oman kokemuksen jälkihuollosta. Tutkimukseni keskittyy siis sosiaalityön ammattilaisten kokemuksiin ja kertomuksiin. Jatkossa voisi olla mielenkiintoista tutkia sitä, miten jälkihuollossa olevat nuoret kokevat itsenäistymisen pienellä paikkakunnalla.

Jälkihuollon tutkiminen on relevanttia juuri nyt, koska eduskunta on hyväksynyt lain, jonka tarkoituksena on nostaa jälkihuollon yläikärajaa 21:stä 25 vuoteen. (Finlex 542/2019, laki lastensuojelun muuttamisesta 75§) Ikärajan nostoa perusteltiin sillä, että esimerkiksi osalla ei ole opiskeltuna ammattia vielä 21 vuoden iässä ja jälkihuoltoon syrjäytyminen on korkeampaa aina 25 vuoden ikään saakka kuin keskimäärin muilla nuorilla. Professori Juha Saaren työryhmän raportissa todetaan, ettei jälkihuolto ole valtakunnallisesti tasalaatuista sekä sen toteutus riippuu kotikunnasta. Raportissa tuotiin myös esiin, että nuorten määrä on kasvanut lastensuojelun asiakkaina ja kiireelliset sijoituksen ovat kasvaneet eri tavoin oireilevilla ja turvan tarpeessa olevilla 15-vuotialla eniten. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43) Tutkimuksessani otin myös selvää, miten ikärajan nostoon on valmistauduttu kunnissa ja miten sosiaalityöntekijät näkevät ikärajan nostamisen vaikuttavat jälkihuollon piirissä oleviin nuoriin.

Jälkihuollon piiriin kuuluvia nuoria on sosiaalityön piirissä jo nyt huomattava määrä, ja luvut tulevat kasvamaan nousseiden sijoitusmäärien ja ikärajan noston myötä. Siksi jälkihuoltoa on ajankohtaista ja merkityksellistä tutkia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoiden mukaan vuonna 2018 jälkihuollon perustein sijoitettuna Suomessa oli 1 621 nuorta sekä lisäksi avohuollon tukea sai 7 595 jälkihuollossa olevista nuorista. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos, lastensuojelun tilasto) Jälkihuollon asiakkaista 86 % on täysi-ikäisiä. Jälkihuoltovelvoitteen piiriin tulee vuosittain arviolta 1500 uutta täysi-ikäistä ja jälkihuollon ikärajan nostaminen 25 vuoteen tarkoittaa siten jälkihuollossa olevien nuorten määrän kasvua seuraavat neljä vuotta. Tämä tarkoittaa, että 20-vuotiaiden jälkihuolto-oikeus tulee jatkumaan seuraavat neljä vuotta ja he eivät poistu

jälkihuollon piiristä iän perusteella. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43, 21)

2. LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Tässä luvussa esittelen lastensuojelun jälkihuollon perusteluita eri tutkimusten kautta. Lisäksi kerron mitä jälkihuoltotyöskentely pitää sisällään. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrittelee jälkihuollolla tarkoitettavan: ”Sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea lapselle tai nuorelle. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista sijaishuollosta tai auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle” (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, jälkihuolto). Jälkihuollon tärkein tarkoitus on siis tukea nuorta hänen siirtyessä instituution huolenpidosta hänen omaan itsenäiseen elämäänsä. Jälkihuollon tuessa tarkastellaan nuoren omia valmiuksia sekä toiveita itsenäistymiseen yksilöllisessä prosessissa yhdessä nuoren kanssa (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, jälkihuolto).

2.1 Jälkihuollon perustelut

Jälkihuolto nähdään välttämättömänä jatkumona sijaishuollolle. Päivi Känkänen ja Sari Laaksonen (2006, 44) tekivät selvityksen sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista valtakunnallisessa lastensuojelun kehittämisohjelmassa. Heidän näkemyksensä mukaan yhteiskunnalla on moraalinen vastuu huostaanottamistaan ja sijoittamistaan lapsista ja nuorista myös heidän sijoituksensa päätyttyä. Yhteiskunnan puuttuessa kovimmalla mahdollisella toimella lapsen elämään, suojellakseen tätä, on yhteiskunnan velvollisuus kantaa ottamansa vastuu loppuun asti.

Jälkihuollon toimivuudesta on myös noussut kritiikkiä. Tarja Heinon ja Marianne Johnsonin tutkimuksessa vuonna 2010 tuotiin esiin kriittinen kysymys jälkihuollon toimivuudesta ja sisällöstä. Huostaanotettu nuori voi kokea ristiriitaisia tunteita jälkihuoltoon siirtyessään. Hän voi tuntea jäävänsä yksin ja ilman tukea, vaikka toisaalta nuori saattaa kokea selviävänsä ilman muiden tukea. Heino ja Johnson toteavat

tutkimuksessaan, ettei nuorta silti saisi jättää yksin ja olisi ensiarvoisen tärkeää tukea nuorta siirtymävaiheessa nuoruudesta aikuisuuteen pitkäjänteisesti ja joustavasti. He toivat tutkimuksessaan esille jo vuonna 2010, että ikäraja jälkihuollossa tulisi nostaa 24 vuoden ikään asti. Nuoret, jotka ovat olleet huostassa, tarvitsevat heidän mukaansa yksilöllisen tuen lisäksi preventiivisten keinoja. Näiden tukien tarkoituksena on lujittaa selviytymistä sekä tarjota onnistumisen ja pärjäämisen kokemuksia ennaltaehkäisevästi heti kun huono-osaistavat tekijät ovat vaarassa kerääntyä. (Heino & Johnson 2010, 286)

Jälkihuoltoa koskevassa keskustelussa rinnastetaan usein siirtyminen lastensuojelun sijaishuollosta itsenäiseen elämään kodista itsenäistymiseen. Itsenäistymiseen liitetään kysymys vastuusta ja jälkihuollossa se nähdään yhteiskunnan vastuuna. Yleensä nuoren itsenäistyessä kodista, hän saa tuen vanhemmiltaan ja vanhemmat kokevat tukemisen myös velvollisuutenaan. Samaa vastuuta voidaan pohtia yhteiskunnan vastuuna tukea lastensuojelun sijaishuollosta lähtevää itsenäistyvää nuorta, joilla ei ole välttämättä mahdollisuutta saada vanhempiensa sosioekonomista tukea. (Heino 2014, 4) Saarikallio-Torp, Heino, Hiilamo, Hytti ja Rajavaara (2010 toteavat artikkelissaan, että kun nuorella on puutteita tuen saamisesta luonnolliselta verkostolta sijoituksen jälkeen, on jälkihuolto silloin tarjoamassa apua ja tukea. Näin jälkihuolto pyrkii tukemaan nuorta aikuistumisen haasteissa ja ehkäisemään nuoren syrjäytymistä. Jälkihuoltoon siirtyvän nuoren biologisella perheellä voi olla paljon haasteita ja ongelmia, jonka vuoksi he eivät voi toimia nuoren tukena itsenäistymisen vaiheessa. Perheellä ei ole välttämättä antaa taloudellista tukea nuorelle, eivätkä he pysty omien ongelmiansa takia tarjoamaan nuorelle psykososiaalista tukea itsenäistymiseen. (Saarikallio-Torp ym. 2010, 254.) Siirtymä lastensuojelun sijoituksesta itsenäiseen elämään voi olla nuorelle haasteellista. Siirtyminen laitosmaisesta ympäristöstä itsenäiseen elämään, jossa nuoren tulisi osata ja olla valmiina hoitamaan itsenäisesti oman elämänsä kaikkia osa-alueita, voi tuottaa nuorelle ongelmia ja tuntua haasteelliselta. (Laaksonen 2004, 11) Susanna Reinikainen on tehnyt väitöskirjan nuorisokodissa asuneiden kokemuksista. Tutkimuksessaan Reinikainen sai selville monien nuorien tuntevan epävarmuutta ja pelkoa tulevaa itsenäistymistä kohtaan. Nuoret saattavat myös kokea olevansa täysin valmistautumattomia tulevaan itsenäiseen elämään sijaishuollon päättymisen lähestyessä. (Reinikainen 2009, 84).

Hannu Jahnukainen (2007, 44-46) on tutkinut nuorten elämän eri osa-alueita. Sijoitettujen nuorten kohdalla moni nuori on siirtynyt heti koulukodin jälkeen ei niin tyypillisiin asumismuotoihin. Näihin ei tyypillisiin asumismuotoihin kuuluvat hänen mukaansa paikkakunnan vaihdokset, muutot sekä myös ajoittainen asunnottomuus. Sijoitetut nuoret myös muuttivat nuorempana yksin asumaan, verrattuna saman ikäisiin nuoriin keskimäärin. Jahnukaisen tutkimuksessa nousi lisäksi esiin se, että sijoitetut nuoret hakeutuvat muita nuoria vähemmän toisen asteen opintoihin ja koulutuksen loppuun saattaminen oli haasteellisempaa ja heikompaa kuin muilla ikäryhmän nuorilla. Myös opintojen keskeyttäminen oli todennäköisempää sijoitettuna olleilla nuorilla. Työllistyminen näyttäytyi heikommalta kuin muilla saman ikäisillä puutteellisen tai puuttuvan koulutuksen takia. (Jahnukainen 2004, 48-56.) Samassa tutkimuksessa nousi lisäksi esiin se, että varhainen perheellistyminen oli yleisempää sijoitettuna olleilla nuorilla. Myös yksinhuoltajuus oli yleisempää tässä ryhmässä. Jahnukaisen mukaan psyykkiset sairaudet ja kuolleisuus nousivat korkeammalle tasolle kuin muissa vastaavissa ikäluokissa. Mirjam Kalladin, Tiina Pensolan, Jouni Meriläisen ja Jari Sinkkosen (2001, 208-209) tutkimus lasten kuolleisuudesta osoitti, että päihteiden käytöstä, itsemurhista ja onnettomuuksista johtuen lastensuojelun toimenpiteiden kohteina olleiden nuorten kuolleisuus oli muita verrokkiryhmiä korkeampi.

Ruotsalainen tutkimus jälkihuollon piirissä olevista nuorista on tuottanut samansuuntaisia näkemyksiä kuin suomalainen tutkimus. Ruotsalainen yhteiskunta ja heidän tapansa järjestää lastensuojelu ja jälkihuolto yhteiskunnassa ovat lähellä suomalaista tapaa. Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta pitää sisällään muun muassa ilmaisen koulutuksen mikä on yhteistä Suomelle ja Ruotsille. Tämä auttaa ymmärtämään yhtäläisyydet ja haasteet juuri jälkihuollon järjestämisessä nuorien kohdalla. Ingrid Höjer ja Yvonne Sjöblom (2010) ovat tutkineet jälkihuoltoon siirtyviä nuoria Ruotsissa. Tutkimuksessaan he haastattelivat 16 jälkihuoltoon siirtynyttä nuorta ikähaarukassa 16-22 vuotta. Lisäksi he haastattelivat nuorten vanhempia, sosiaalityöntekijöitä ja sijaishuollon työntekijöitä. Tutkimuksessa nousi esiin se, että sijoitettuna olleilla nuorilla on riski ajautua marginaaliin, koska he usein tekevät siirtymisen aikuisuuteen yksin ja huomattavasti lyhyemmässä ajassa omaan ikäryhmäänsä verrattuna. Heidän tutkimuksensa osoittaa

samoin kuin suomalainen tutkimus, että sijoitetuilla nuorilla on suurempi uhka saada mielenterveysongelmia, ajautua itsemurhiin, aikaisiin kuolemiin ja tytöillä riski teiniraskauksiin kasvaa. Tutkimuksessa nousi esiin myös se, että sijoitetuilla nuorilla on myös kohonnut riski menettää toinen vanhempansa ennen nuoren täytettyä 18 vuotta (Höjer & Sjöblom 2010, 119)

Höjerin ja Sjöblomin (2010) tutkimuksessa tuotiin esille jälkihuollon piirissä olevien nuorten pelkoa omasta taloudellisesta pärjäämisestään heidän siirtyessä itsenäiseen elämään. Huolta aiheutti muun muassa oma osaaminen rahankäytön suunnittelussa, rahan riittäminen laskuihin ja elämiseen sekä mahdollinen säästäminen tulevaisuuteen. Tutkimus osoitti, että hyvä suunnittelu ja opastus rahankäytön suhteen auttoi tukemaan nuoren itsenäistä elämää ja pärjäämistä. Myös muutto omaan asuntoon ja tukien hakeminen sekä muu lomakkeiden täyttäminen jännitti nuoria ja heillä oli myös selkeitä haasteita osata täyttää niitä. Yleensä nuoret saavat tuen omilleen muuttaessa perheeltään, mutta sijoituksessa olleilla nuorilla ei välttämättä ole samanlailla tukea omista verkostoistaan. Nämä nuoret tarvitsevat tukea sijoituspaikan aikuisilta tai muilta viranomaisilta kuten sosiaalityöntekijältä. Haasteena tutkimuksen mukaan jälkihuollon työskentelyssä oli sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisen vaihtuvuus ja pysymättömyys nuoren elämässä. Höjer ja Sjöblom (2010, 210) ehdottaakin tähän tueksi muita erilaisia tuen antajia ja lähteitä. He painottivat tutkimuksessaan sitä, miten tärkeää on hyvin ja ajoissa aloitettu jälkihuoltotyönsuunnittelu jokaisen nuoren kohdalla. Myös vahva tuki asumisen, työn saannin tukemisessa sekä koulutusohjaus nähtiin tarpeellisena. Nuorille tärkeää on myös tuen saaminen sosiaalisilta verkostoilta, joita voivat olla biologinen perhe, sijaisvanhemmat, sukulaiset tai muut tärkeät aikuiset. (Höjer & Sjöblom 2010, 125)

Johansson ja Höjer (2012) ovat tutkineet Ruotsissa sijaishuollossa olleiden nuorten kouluttautumista. Heidän tutkimuksensa mukaan jopa 14 % nuorista, jotka olivat sijoitettuna eivät saaneet päättötodistusta. Vastaavasti ei -sijoitettuna olleista vain kolme prosenttia keskeytti peruskoulun. Sijoitettuna olleet nuoret saivat huonompia arvosanoja verrattuna ei -sijoitettuihin nuoriin. Tutkimuksen mukaan sijoitetuista nuorista vain 40 % valmistui toisen asteen koulutuksesta. (Johansson yms. 2012, 135–142) Höjer ja

Sjöblomin (2010, 125) aikaisemmassa tutkimuksessa nousi myös esiin koulunkäyntivaikeudet jälkihuoltoon siirtyvien nuorten kohdalla. Suuri osa heidän tutkimukseensa osallistuneista nuorista oli kärsinyt koulunkäynnin haasteista ja muutama jopa täysin keskeyttänyt koulunkäynnin. He toivat esiin, että sijoituksen aikana sitoutuneiden sijaisperheiden ja laitoksien tuki oli auttanut monia petraamaan koulunkäynnissä myös jälkihuollon aikana. Onnistunut koulunkäynti tuki nuorten itsetuntoa ja pärjäämistä. Bo Vinnerljung, Maria Öman ja Thomas Gunnarson (2005) ovat tutkineet ruotsissa sijoitettujen nuorten koulusuoriutumista suhteessa valtaväestöön. Heidän tutkimustulostensa mukaan nuoret, jotka olivat sijoitettu teini-ikäisenä, pärjäsivät koulussa keskimäärin huonommin kuin muut. Parhaiten sijoitetuista nuorista koulussa suoriutuivat ne, jotka olivat sijoitettu jo lapsena tai sijoitus oli lyhytaikainen sijoitus ennen teini-ikää. Sijoitetut lapset myös valmistuivat toisen asteen koulusta tai korkeakoulusta harvemmin kuin muut. (Vinnerljung ym. 2005. 267-270)

Myös Sarianna Reinikainen (2009) toteaa väitöskirjassaan, että Suomessa sijaishuollossa olleiden koulunkäynnissä näkyy heikko koulumenestys, ylliedustus erityisopetuksessa ja suuri keskeyttäneiden määrä. Sijaishuollossa olleissa nuorissa näkyy selvästi heidän koulutuksensa jääminen keskimääräistä alhaisemmaksi. Selitykseksi heikkoon koulumenestykseen on nähty esimerkiksi lukuisat kouluvaihdokset, sijaishuoltoa edeltäneet kehnot olosuhteet, riittämätön kannustus ja tuki sijaishuollon aikana. (Reinikainen 2009, 79 – 80.) Tarja Heino ja Marianne Johnson (2010) ovat tehneet tutkimusta huostassa olleista lapsista ja nuorista. Heidän tutkimuksensa tulokset ovat hyvin samansuuntaisia muiden tutkimusten kanssa. Heidän tutkimuksessaan kävi ilmi, että huostassa olleiden nuorten koulutustaso jäi huomattavasti ikäryhmänsä koulutustasoa alhaisemmaksi. Heidän tutkimuksensa mukaan pisimmälle opiskelivat alle 13-vuotiaina perhesijoitukseen sijoitetut lapset. Tutkimusartikkelissaan Heino ja Johnson kertovat, että kansainvälinen tutkimus tukee näkemystä, että nuoret, jotka sijoitetaan vasta teini-ikässä, ovat suuremman syrjäytymisriskin alaisia verrattuna muihin saman ikäisiin nuoriin. Nuorten riskit näyttävät ulottuvan monelle eri elämänalueelle, kuten riittämättömään koulutukseen, mielenterveyden ongelmiin, päihteiden väärinkäyttöön tai hyvin aikaisin hankittuun perheenisäykseen. (Heino & Johnson 2010, 285–286.) Jälkihuollon piirissä olevista nuorista tehdyt tutkimukset tukevat näkemystä, että näillä nuorilla on suhteellisesti enemmän haasteita koulunkäynnissä ja koulutuksen loppuun saattamisessa

kuin muilla nuorilla. Tutkimusten mukaan tämä kouludeprivaatio voi aiheuttaa syrjäytymisen vaaraa. Jälkihuollon tärkein tehtävä on tukea näiden nuorten liittymistä takaisin yhteiskuntaan.

Philip Mendes ja Badal Moslehuddin (2006) ovat vertailleet englantilaisten, amerikkalaisten ja australialaisten jälkihuollossa olevien nuorten kohtaamia haasteita. Vaikka nämä kansainväliset tutkimukset eivät ole suoraan verrattavissa suomalaisen jälkihuollon kontekstiin, nousee niistä kuitenkin hyvin saman suuntaisia yleisiä piirteitä ja tutkimustuloksia kuin suomalaisessa tutkimuksessa. Mendesin ja Moslehuddin tutkimuksen mukaan huostassa olleet ja sieltä itsenäistyvät nuoret ovat haavoittuvaisemmassa asemassa kuin muut saman ikäiset nuoret. Heillä on haasteita koulutuksen ja työllistymisen suhteen sekä muissa aikuistumisen siirtymävaiheeseen kuuluvissa kehitysvaiheissa (emt.,115-117). Mendes ja Moslehudd nostavat tutkimuksessaan esiin, ettei jälkihuollon piirissä olevilla nuorilla ole sellaista luonnollista tukiverkosta kuin muilla saman ikäisillä nuorilla. Tarkoittaen tukiverkosta, joka auttaa ja tukee nuorta itsenäistymisen eri vaiheissa. Tutkimuksessa amerikkalaiset, englantilaiset ja australialaiset jälkihuollon nuoret altistuivat enemmän päihdeongelmille, kodittomuudelle, rikollisuudelle, terveys- ja mielenterveysongelmille, kouluttamattomuudelle ja työttömyydelle. Heidän sosiaalinen verkostonsa oli heikompi kuin muilla saman ikäisillä. Sijoitettuna olleet nuoret perustivat aiemmassa vaiheessa perheen ja saivat keskimäärin aikaisemmin itse lapsia. (Mendes & Moslehudd 2006, 115-117) Samassa tutkimuksessa tuodaan esiin nuorten eriytymistä, mikä näkyy esimerkiksi heikkona mahdollisuutena työllistyä sekä sosiaalisten verkostojen puutteellisuutena. Mendes ja Moslehudd (2006, 121–123) toteavat, että näihin ongelmiin pitäisi vastata monipuolistamalla palveluita, luomalla hyvät yhteydet nuoren omaan perheeseen tai muuhun tärkeään yhteisöön, nuorten omalla aktiivisella osallistumisella itsenäistymisen suunnitteluun sekä päätöksentekoon, monipuolisilla asumisenjärjestelyillä ja aktiivisella tuella aina tarvittaessa. Tutkijat toteavat, että sijoitettuna olleet nuoret ovat lähtöisin vaihtelevista olosuhteista sekä erilaisista lähtökohdista, eivätkä tällöin ole millään muotoa homogeeninen ryhmä. Tämä tulisi huomioida yksilöllisellä suunnitelmalla itsenäistymistä pohdittaessa sekä huomioida palveluiden joustavuudessa, jotta palvelut voivat vastata erilaisiin tarpeisiin. Tutkimuksessa tuodaan myös esiin, että sijoitettujen nuorten haasteet ovat päänsääntöisesti samansuuntaisia kansainvälisesti, joten Mendes ja

Moslehuud suosittelivat maiden välistä tiedonkulkua sekä yhteistyön tekemistä eri maiden kesken sijaishuollossa olleiden nuorten selviytymisen parantamiseksi. (2006, 121-123)

Jälkihuollon merkitystä voidaan tarkastella myös taloudellisesta näkökulmasta. Nyysölä ja Pajala (1999, 138) ovat todenneet tutkimuksessaan jälkihuollon kustannusten näyttäytyvän pienenä verrattuna siihen mitä lapsen huostaanottoon ja sijoitukseen on kunnilla mennyt taloudellisia resursseja. Tällöin tuki, ettei nuori jää tyhjän päälle sijoituksen loputtua, voi ehkäistä muita syrjäytymisestä aiheutuvia isoja kuluja. Myös Heino (2014) esittelee artikkelissaan kansainvälistä tutkimusta, jotka ovat osoittaneet jälkihuollolla olevan taloudellisia vaikutuksia yhteiskunnalle. Tutkimuksissa on todettu julkisten menojen säästöjä jälkihuollon avulla. Kun nuorta tuettiin aktiivisesti jälkihuollon tuella kaksi vuotta sijoituksen jälkeen, saatiin selkeästi säästöä verraten tilanteeseen, jossa tätä tukea ei tarjottu lainkaan. Säästöjä suhteutettiin rikollisuudesta, sairaudesta, työttömyydestä, lastensuojelusta ja asumisesta aiheutuviin menoihin. Tanskalaisessa tutkimuksessa tutkijat laskivat millainen voitto syntyisi, jos työskennellään voimakkaasti sen eteen, että jälkihuollon piirissä olevilla nuorilla siirretäisi fokus epämääräisestä aikuiselämästä, jota kuvaa huono itsenäisen selviytyminen, itsestä huolehtivaan tavalliseen elämiseen. Monen toimijan keskeinen koordinoitu ja kokonaisvaltainen tuki tuottaisi heidän mukaansa tehokasta apua nuorille ja myös taloudellista säästöä yhteiskunnalle. (Heino 2014, 6) Jälkihuollon tuki voidaan siis mieltää olevan taloudellisesti järkevää yhteiskunnan kannalta, koska tuen äkillinen katkaisu voisi tuottaa syrjäytymisen uhkaa ja sitä kautta kasvavia menoja yhteiskunnalle.

Jälkihuollon merkitystä ehkäisevä tukitoimena on alettu ymmärtää entistä paremmin ja sitä on alettu viime vuosina myös kehittämään. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti vuonna 2019 työryhmän, jonka tehtävä oli selvittää lastensuojelun jälkihuollon uudistamistarpeita. Työryhmän tarkoituksena oli selvittää, miten jälkihuoltoa voitaisi uudistaa niin, että se olisi riittävällä tavalla vahvistamassa nuorten aikuisten toimintakykyä, itsenäistä toimijuutta, tukee opiskelua ja työelämään siirtymistä sekä integroitumista yhteiskuntaan. Samalla selvitettiin, miten voitaisiin vähentää huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Yhtenä kehittämistarpeena nähtiin jälkihuollon ikärajan

nostaminen 25 vuoteen asti. Työryhmän ehdotuksena oli lisäksi, että jälkihuoltoa alettaisi uudistamaan entistä enemmän tavoitteellisemmaksi ja räätälöidymmäksi työmuodoksi, jotta se tukisi nuorten aikuistumista ja itsenäistymistä entistä paremmin. Jotta syrjäytymiseen voitaisiin puuttua ja vähentää sitä, tulee eri sektoreiden tehdä yhteistyötä kokonaisvaltaisemmin ja yhteistyö eri toimijoiden välillä tulisi olla paremmin koordinoitua eikä vain eri hallinnonalojen omien ja yksittäisten palvelujen tarjoamista. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2019:43, 4)

2.2 Jälkihuollon sisältö

Lastensuojelulain 75§ mukaan kunta on velvoitettu järjestämään jälkihuoltoa sijoituksessa olleelle lapselle ja nuorelle. Lastensuojelulaissa määrätään minimivaatimukset jälkihuollon toiminnalle. Vaatimuksia ovat jälkihuoltosuunnitelman tekemien ja kattavan tuen antaminen nuorelle. Sijoitettuna tai avohuollon sijoituksessa olleelle, sijoituksen kestäessä vähintään kuusi kuukautta ja nuori on ollut yksin sijoitettuna, on järjestettävä jälkihuolto. Jälkihuollon järjestämisvastuu on nuoren sijoituksesta vastanneella kunnalla. Jälkihuollon tulee vastata nuoren yksilöllisiin tuen tarpeisiin. (Lastensuojelulaki 417/2007 75 §.) Jälkihuolto saatetaan hoitaa joko ostopalveluna tai kunta voi itse järjestää palvelun. Kunnilla on mahdollisuus kilpailuttaa jälkihuoltopalveluita julkisten palvelujen hankintamenettelyjen periaatteiden mukaisesti. Jälkihuolto on molemmissa tapauksissa lastensuojelun organisoimaa palvelua ja tarkoituksena on tukea sijoitettuna olleita nuoria. (Pukkio & Hoikkala 2016, 13.) Sijoitettuna olleille nuorille jälkihuollon vastaanottaminen on vapaaehtoista. Nuorella on oikeus pyytää jälkihuoltoa 25 vuoteen asti, koska ikäraja nousi uuden jälkihuoltolain puitteissa. Jos nuori kieltäytyy sijoituksesta päästyään jälkihuollosta, on hänellä kuitenkin oikeus vaatia jälkihuolto järjestettäväksi myöhemmin niin halutessaan. Jälkihuolto perustuu aina tarvearviointiin eikä se siis ole subjektiivinen oikeus. (Lastensuojelulaki 417/2007 75 §.)

Jotta jälkihuolto olisi onnistunut, täytyisi sijaishuoltopaikasta lähtö aloittaa riittävän aikaisin suunnittelemaan. Nuoren tulisi kokea saavansa tarvitsemansa tuen ja olla myös itse halukas vastaanottamaan tukea. Sosiaalityöntekijä, nuori, vanhemmat ja sijaishuoltopaikan työntekijöiden tulee yhdessä laatia jälkihuoltosuunnitelma, jossa määritellään mistä nuori saa tarvitseman tuen ja turvan ja keneltä nuori saa apua tarvittaessa. Vaikka jälkihuolto on periaatteessa määritelty selkeästi, on kunnissa silti kirjavia käytäntöjä toteuttaa sitä. (Känkänen 2013, 270)

Lastensuojelulaki ei anna suoria vastauksia käytännön jälkihuoltotyöskentelylle, vaan laissa on määritelty vain minimivaatimukset ja raamit työlle. Tarkoituksena jälkihuollossa on tukea nuorta siirtymisprosessissa pois sijaishuoltopaikasta ja vahvistaa nuorta itsenäistymisessä. Keskeisimpiä asioita jälkihuollossa on varmistaa nuoren riittävä toimeentulo ja järjestää nuorelle asuminen hänen tarpeitaan vastaaviksi. Jälkihuoltotyöskentely pitää sisällään nuoren henkilökohtaisia tapaamisia, nuoren toiveiden sekä voimavarojen miettimistä yhdessä työntekijän kanssa. Jälkihuoltotyöskentelyn avulla nuorta pyritään tukemaan kattavasti ja kokonaisvaltaisesti. Jälkihuoltoon oikeutetut nuoret eivät ole samanlaisista lähtökohdista, eivätkä he hyödy välttämättä samanlaisista tukipalveluista. Siksi on tärkeää jälkihuoltoa miettiessä huomioida heidän yksilökohtaiset tarpeensa. Palvelujen tulisi vastata jokaisen nuoren tarpeisiin joustavasti ja asiakaslähtöisesti. Jälkihuollon tulisi tarjota ja järjestää lapselle ja nuorelle taloudellisen tuen ohella myös psykososiaalista tukea. Nuoren yksilölliset tarpeet ja mahdolliset palvelut tulee kartoittaa jälkihuoltosuunnitelmaa tehdessä. Jälkihuollon tulee olla nuorelle sekä ymmärrettävää että suunnitelmallista ja jälkihuoltosuunnitelman tuloksellisuutta on tärkeää tarkastella tasaisin väliajoin. Jälkihuollon piirissä olevat nuoret tarvitsevat usein tukea aikuiselta, joka voi auttaa arjen asioissa sekä kuuntelee ja tukee nuorta tarvittaessa. (Pukkio & Hoikkala 2016, 16.)

Jälkihuollosta vastaava aikuisen tulisi tavata nuorta säännöllisesti ja olla hänelle tukena. Tarja Heino ja Marianne Johnson (2010) toteavat artikkelissaan Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina, että nuoren selviytyvyyttä tukee turvallinen aikuinen, johon nuori on voinut luoda merkityksellisen suhteen. Tutkimuksissa, joissa on tutkittu riskiolosuhteissa

eläneitä lapsia, on selviytymistä tukenut turvalliset ja pysyvät aikuiset. Turvallisiin aikuisiin on tällöin muodostunut merkityksellinen suhde. Tärkeänä selviytyvyyden parantamiseksi on myös tutkimuksissa nähty identiteettiä vahvistavat ja kannustavat harrastukset ja toiminnot. (2010, 271)

Jälkihuollossa olleelle nuorelle tulee laatia suunnitelma jälkihuollon loppuessa, johon kirjataan nuoren käytettävissä olevat tukitoimet ja palvelut. Tällä pyritään tukemaan nuorta tämän täytettyä 25 vuotta, jotta nuori ei jäisi vaille tukea jälkihuollon päättyessä. (Lastensuojelulaki 417/2007 76§). Suunnitelma tulisi tehdä yhdessä nuoren, hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän, muiden nuoren ympärillä olevien toimijoiden sekä nuoren oman verkoston kanssa. Jälkihuoltosuunnitelman tarkoituksena on olla tavoitteellinen sekä siihen tulisi olla kirjattuna erityisen tuen tarpeet, arkiseen elämään liittyvät tuen tarpeet sekä avun järjestelyt. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 46–51) Nuoren oma osallisuus jälkihuoltosuunnitelmansa tekoon edesauttaa nuoren selviytyvyyttä sekä ehkäisee syrjäytymistä. Vaikka sijoitettu nuori on ikänsä mukaan täysi-ikäinen ja näin ollen vastuussa omasta elämästään, tarvitsee hän silti tukea arkeensa myös täysi-ikäisyytensä jälkeenkin. Jälkihuollon tavoitteena on antaa tukea nuorelle itsenäiseen elämään ja omillaan toimeen tulevaksi. Jälkihuollon tarkoituksena on myös aktivoida nuoren omaa sosiaalista verkostoa tukemaan nuorta. Jälkihuolto tarjoaa nuorelle tukea asumiseen, sosiaaliseen kanssakäymiseen, terveydenhuoltoon, koulutukseen, psyykkisen toimintakyvyn ylläpitämiseen sekä toimeentulon suhteen. (Känkänen & Laaksonen 2006, 44)

Vastaavana sosiaalityöntekijänä jälkihuollossa toimiessa tulee Rädyn (2015) mukaan työntekijän työskennellä yli hallintorajojen tehden yhteistyötä eri tahojen kanssa suunnitellessaan tukitoimia jälkihuollon piirissä oleville nuorille. Erityisesti Rätty mainitsee terveys- ja opetusviranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön. Kun nuorelle tehdään muita suunnitelmia, on niissä otettava huomioon jälkihuoltosuunnitelma, jotta palvelut täydentävät toisiaan. Esimerkkinä toimeentulotukea myönnettäessä jälkihuollon piiriin kuuluvalla nuorella ei silloin päde toimeentulotukinormit, vaan työntekijän tulee tarkastella tukea jälkihuollon tarpeesta käsin. (Rätty 2015, 606)

Jälkihuollon yksi merkittävä tukimuoto on taloudellisen tuen antaminen. Sijoituksessa olleelle lapselle ja nuorelle kerrytetään itsenäistymisvaroja, jotka ovat nuorelle tarkoitettuja rahoja. Näillä rahoilla voi nuori tehdä elämän alkuhankintoja hänen aloittaessaan itsenäisen elämän ja siirtyessään pois sijaishuollosta. (Laaksonen 2004, 41) Jälkihuollon piirissä olevalla nuorella on myös oikeus toimeentulotukeen, koska heillä on oikeus riittävään toimeentuloon kussakin tilanteessa, eikä tuki ole sidoksissa toimeentulotuen normeihin. Nuorta on myös tuettava loma- ja virkistystoiminnassa, harrastuksissa sekä koulunkäynnissä. (Laaksonen 2004, 16; 36–40) Jälkihuollon palveluita voivat lastensuojelulain mukaan olla esimerkiksi:

- Keskustelu nuoren kanssa
- Taloudellinen tuki
- Tukihenkilö
- Tukiperhe
- Tukea asunnon hankintaan
- Hoito- ja terapiapalvelut
- Koulun ja ammatin hankinnan tukea
- Harrastustoiminnan tukea
- Vertaisryhmätoimintaa
- Perhetyö
- Loma- ja virkistystoimintaa
- Muita räätälöityjä tukipalveluja.

(Lastensuojelulaki 75 § 2019/542)

3. TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA JA KÄSITTEELLISET PAIKANNUKSET

Tämän luvun tarkoituksena on kuvata tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja lähestymistapaa. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä toimii nuorten syrjäytymisen käsite. Jälkihuoltoa tarkastellaan siitä näkökulmasta missä määrin sillä on mahdollista ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Tutkimuksessani nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen sijoittuu pienen paikkakunnan lastensuojelun sosiaalityöhön ja tämän vuoksi jälkihuollosta vastaavana sosiaalityöntekijänä toimimista tarkastellaan maaseutusosiaalityön tutkimuksen kontekstissa.

3.1 Syrjäytymisen määritelmä

Syrjäytyminen on haasteellinen määriteltävä ja käsite on saanut paljon kritiikkiä laaja-alisuutensa ja epämääräisyytensä vuoksi. Syrjäytymisen käsitettä voidaan tulkita monella eri tavalla ja siitä voi olla vaikea saada otetta. Tutkijat ovat erimielisiä syrjäytymisen ilmiöstä sekä sen käsitteellistämisestä (Helne 2002, 8-9) Vaikka syrjäytymiskäsite on ristiriitainen, olen kuitenkin ottanut sen tähän pro graduun käsitteeksi ja lähestymistavaksi, koska sosiaalityön yhtenä tehtävänä on ehkäistä syrjäytymistä ja lastensuojelun jälkihuollolla toteutetaan osakseen tätä syrjäytymisen ehkäisemistä sijoitettuna olleiden nuorten kohdalla. Jälkihuollon avulla myös pyritään ylläpitämään, tukemaan ja lisäämään sitä hyvää, mitä sijoituksella on saatu aikaiseksi nuoren elämässä. Käsitteelen kuitenkin tässä työssäni syrjäytymisen käsitettä enemmänkin syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta.

Syrjäytymisen ilmiöön viitataan useilla eri käsitteillä, kuten marginalisaation, eksklusion ja syrjäytymisen käsitteillä. Tiukimpana määritelmänä eksklusio on yksilön yhteiskunnasta poissulkemista kuvaava käsite. Marginalisaatio taas ymmärretään yksilön joutumisena yhteiskunnan reunoille, jossa hänellä ei ole mahdollisuutta toimia täyspainoisesti. (Helne 2002, 174). Toisaalta marginalisaatio voi olla myös valinta elää

rajoilla. Syrjäytyminen taas nähdään usein yksilölle kertyneenä äärimmäisenä huono-osaisuutena. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127, 139–146). Marginalisaatio käsite kuvaa olemista valtavirran ulkopuolella ja siihen voi silloin kuulua huono-osaisuutta, mutta ei välttämättä. Järvinen ja Jahnukainen (2001, 138) toteavat marginalisaatio käsitteen voivan soveltua minkälaisen kohdejoukon tahansa kuvaamiseen. Marginaaliin voi asettua kukaan itse halutessaan tai hänet myös voidaan asettaa syrjään jostain elämään kuuluvalta osa-alueelta. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127, 139). Koska marginalisaatio ei välttämättä edellytä huono-osaisuutta, voidaan se nähdä erilaisten kulttuuristen ja erilaisten elämäntilanteiden kautta. Tällöin käsite ottaa huomioon ihmisen erilaiset elämisen tasot. Marginalisaatio käsitteenä on moniulotteisempi kuin syrjäytyminen ja siksi nämä käsitteet näyttävät hyvin erilaisina. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 142; Granfelt 1998, 82.) Tämän määritelmien erojen perustella olen valinnut käsitteeksi syrjäytymisen, koska nuoret eivät ole itse valinneet kuulumista jälkihuollon piiriin tai valinneet lähtökohtiaan, jotka voivat asettaa heidän syrjäytymisuhkaan. Jälkihuollossa oleva nuori voi puolestaan asettua marginaaliin itse halutessaan, eikä se välttämättä tarkoita huono-osaisuutta tai jälkihuoltotyön epäonnistumista.

Määritelläkseen syrjäytymiskäsitteen, vaatii se vastakohtan eli sen mistä on syrjäytynyt. Yksinkertaisesti ajateltuna se on jotain mihin toiset kuuluvat ja toiset ovat jääneet ulkopuolelle (Helne, Hänninen & Karjalainen 2004, 7.) Syrjäytyminen on määritelty yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutena ja se on aina määriteltävissä suhteessa toiseen ihmiseen. Syrjäytyminen on yhteiskunnan valtavirrasta syrjäytymistä, kun taas osallisuus nähdään yhteiskuntaan integroitumisena. Sosiaalityön keskeisin tehtävä on yhteiskunnallisen osallisuuden tukemista, syrjäytymisen ehkäisemistä sekä syrjäytyneiden yksilöiden ohjaamista takaisin osallisiksi yhteiskuntaan. Syrjäytyminen nähdään yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa huono-osaisuuden kasautumisena. Näitä huono-osaisuuden merkkejä on elämänhallinnan ongelmat, tippuminen työmarkkinoiden ulkopuolelle, josta osittain johtuva köyhyys, yhteiskunnallisen osallisuuden puute, terveysongelmat, huono asumistaso ja läheisverkoston puute. Kun kyse on huono-osaisuuden kasautumisesta, mikään yksittäinen asia ei riitä aiheuttamaan syrjäytymistä. (Raunio 2016, 9–31.)

Kirsi Juhila (2013) näkee syrjäytymisen ja liittämisen liittyvän käsitteinä toiminnallisesti yhteen. Syrjäytyminen havaitaan olevan toimintaa, jonka vastatoimena voidaan nähdä liittäminen. Syrjäytyminen on hänen mukaansa sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuutta eli osattomuutta Syrjäytyminen on Juhilan mukaan muun muassa harrastamattomuutta, kouluttamattomuutta, työttömyyttä ja kulttuurielämän ulkopuolisuutta. Osallisuuden ulottuvuudet ovat näin ollen syrjäytyneillä vähempiä kuin enemmistöllä kansalaisia. (Juhila 2013, 50-53)

3.2 Siirtymä aikuisuuteen ja syrjäytymisen riskit

Nuoren siirtymistä aikuisuuteen pidetään yhtenä merkityksellisimmistä siirtymistä elämänkulun aikana. Nuoruusiän kehityksen aikana siirrytään lapsuudesta asteittain aikuisuuteen ja tämän vuoksi nuoruutta voidaan ajatella isojen mullistusten siirtymävaiheeksi. Tällöin muutokset liittyvät nuoren identiteettiin, persoonallisuuteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Jari-Erik Nurmi (1998, 4–5) toteaa kehityksen nuoruusiässä tapahtuvan tietyissä institutionaalisissa ja ihmisten välisissä konteksteissa. Tukea nuorille tarjoaa yleensä vanhemmat antamalla neuvoja ja roolimalleja siitä, miten käsitellä nuoruusikään liittyviä vaatimuksia. Toisen tärkeän ja luonnollisen viitekehyksen muodostavat vertaisryhmät, joiden avulla nuori miettii tulevaisuuden vaihtoehtoja ja etsii toimintatapoja. Myös institutionaaliset siirtymävaiheet, kuten esimerkiksi koulutus ja valmistuminen ohjaa nuorten päätöksentekoa ja käyttäytymistä sekä sitoutumista ja antaa mahdollisuuksia sosialisatiossa tärkeisiin aikuisikään liitettyihin rooleihin. (Nurmi 1998, 4-5)

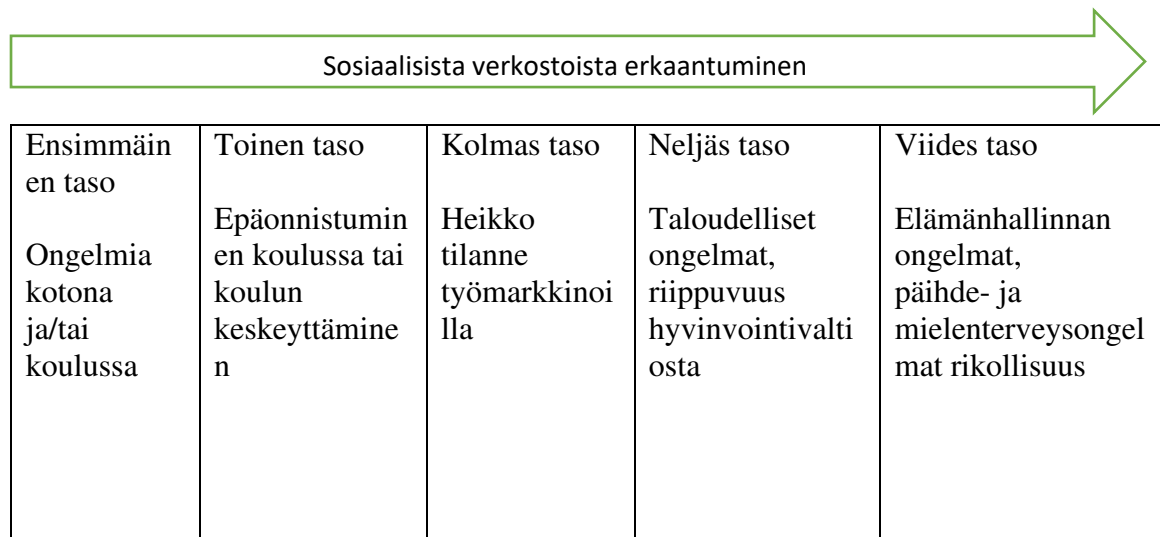
Samoille yksilöille näyttäisi kasautuvan erilaisia lapsuuden riskitekijöitä sekä myöhemmin esiintyviä sopeutumisongelmia. Ongelmien kertyminen voidaan nähdä prosessina, jossa riskitekijät kasautuessaan voivat altistaa nuoren myöhemmille ongelmille sekä rajoittavat nuoren kehitysmahdollisuuksia. Ongelmien kertyminen saattaa heikentää nuoren selviytymisen mahdollisuuksia uusissa ympyröissä. Ongelmien kertymistä voidaan katsoa ongelmien sisäisen kasaantumisen väylän ja ulkoisen kasaantumisen väylän käsiteiden avulla. Ulkoisessa kasautumisessa nähdään nuoren

huonojen olosuhteiden pysyvän ja ketjuuntuvan sekä hänen yhteytensä yhteiskuntaan heikentyvän. Nuoren jäädessä ulkopuolelle yhteiskunnan valtavirrasta, hän saattaa valita ei-hyväksyttäviä tapoja nostaa asemaansa muiden yksilöiden silmissä ja tahtomattaan jouduttaa omaa syrjäytymistään. Sisäisen ongelmien kasaantumisessa nuoren aiemmat epäonnistumiset saattavat luoda pohjaa ei niin mielekkäiden tavoitteiden, uskomusten ja strategioiden muodostamiseen. Nuorella voi olla heikko itsetunto, negatiivisia ajatuksia itsestään sekä vähäinen usko vaikutusmahdollisuuksiinsa. Nuoren tavoitteiden selkiytymättömyys, kyvyttömyys suunnitella omaa elämää, epärealistiset tulevaisuuden suunnitelmat ja heikentynyt motivaatio kohdata tulevaisuutta liittyvät sisäiseen ongelmien kasaantumiseen. (Rönkä 1996, 158–161.) Myös Ek, Saari, Viinamäki, Sovio ja Järvelin ovat tutkimuksessaan todenneet, että tyypillistä syrjäytymisvaarassa oleville nuorille on se, etteivät nuoret itse näe omaa yhteyttä toimintansa ja tulevaisuuden tuomien mahdollisuuksien tai menestymisen välillä. Tämä on heidän mukaansa yksi syy miksi nuoren kokemat haasteet näyttävät kasautuvan helposti ja näin ollen nuoren ajattelu- sekä arviointitavat hämärtyvät helposti entisestään. Tämä tuo esiin häiriökäyttäytymistä sekä aiheuttaa uusia haasteita. Yksi syy tällaiseen epäonnistumisen kierteeksi on nähty muun muassa arkuus sosiaalisissa tilanteissa tai epäonnistuneet kokemukset sosiaalisissa kontakteissa. (Ek, Saari, Viinamäki, Sovio & Järvelin 2004, 20.)

Puhuttaessa nuorten syrjäytymisestä on käsitteenä nostettu esiin myös ehkä paremmin tilannetta kuvaava termi syrjäytymisvaara. Esimerkiksi Alatupa, Karppinen, Keltinkangas-Järvinen ja Savioja ovat raportissaan *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma* (2007) nostaneet esille käsitteen syrjäytymisvaara. Heidän mukaansa todellisuudessa vasta aikuinen voi olla oikeasti syrjäytynyt ja vastaavasti nuori voi olla vasta syrjäytymisvaarassa. Riski syrjäytyä voidaan katsoa kasvavan, jos nuori ei saa opiskelupaikkaa tai saa suoritetuksi jotakin tutkintoa peruskoulun jälkeen. Lisäävänä riskitekijänä syrjäytymisuhalle nähdään myös heikko koulumenestys. (Alatupa, Karppinen, Keltinkangas-Järvinen & Savioja 2007, 142; 160)

Nuorten syrjäytymisvaaralla viitataan usein huono-osaisuuden prosessiin, johon vaikuttavina tekijöinä nähdään tutkimusten perusteella haasteet kotona tai koulussa, putoaminen koulutuksen tai työelämän piiristä pois sekä elämänhallinnan haasteet.

(Järvinen & Jahnukainen 2001, 126) Koulutuksen puute ja työttömyys voivat olla riskitekijöitä, jotka hankaloittavat nuoren sopeutumista yhteiskuntaan. Järvinen ja Jahnukainen (2001, 135) ovat kuvanneet syrjäytymisen viisitasoisena prosessimallina:

Kuvio 2 Syrjäytymisen prosessimalli (Järvinen & Jahnukainen 2001, 135)

Järvinen ja Jahnukainen (2001) näkevät tämän prosessimallin ideaalittyyppisenä ja hypoteettisena kuvauksena, johon voidaan mitattavissa olevaa eli empiiristä todellisuutta peilata. Prosessimalli toimii heidän mukaansa viitekehyksenä erilaisten syrjäytymiseen johtavien reittien suhteuttamiselle sekä niiden tekijöiden tunnistamiseksi, jotka voivat keskeyttää syrjäytymiskierrettä. Järvisen ja Jahnukaisen mallissa nähdään syrjäytymisen olevan normaalitilanteessa kronologisesti etenevä prosessi, mutta todellisuudessa syrjäytyminen ja syrjäytymisvaaraan ajautuminen tuskin aina etenee näin kronologisesti. Syrjäytymisen prosessissa ihminen irrottautuu häntä ympäröivästä yhteiskunnasta sekä menettää osallisuuden häntä ympäröivien sosiaalisten verkostojen tuesta. Koko prosessi ei välttämättä etene käyden läpi koko asteittaista prosessia, vaan mahdollisesti syystä tai toisesta ihminen voi kiinnittyä ensimmäiseksi myös muihin prosessin tasoihin Järvisen ja Jahnukaisen mukaan. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 135–136) Esimerkiksi sijoitettuna ollut nuori voi kohdata jonkin yllättävän vastoinkäymisen kuten työttömyyden ja näin ollen kiinnittyä suoraan tasoon kolme. On olennaisen tärkeää huomata, että tehdessä syrjäytymistä ehkäisevää työtä, esimerkiksi jälkihuollon keinoin, voidaan syrjäytymisen

prosessi keskeyttää millä tasolla tahansa, mikäli olosuhteet ovat myönteiset ja tuki riittävä. Näin ollen syrjäytymisvaaraan joutumiseen voidaan puuttua ja tukea nuorta pääsemään pois syrjäytymisen uhasta. Nuori voi myös omalla toiminnallaan ja omilla mahdollisuuksillaan sekä voimavaroillaan keskeyttää syrjäytymisprosessin.

Syrjäytyminen voidaan nähdä huono-osaisuuden viimeisimpänä tasona, johon liitetään jo monenlaiset elämänhallinnan ongelmat. Nuorten kohdalla on julkisessa keskustelussa oltu huolissaan nuorten koulutuksen keskeyttämisestä ja työttömyydestä. Syrjäytyminen on monien asioiden summa ja riskien kasaantumista. Se on prosessi, joka tapahtuu pikkuhiljaa, eikä kenenkään nuoren kohdalla yhdessä päivässä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 133- 135.) Tämän tutkimustiedon valossa voidaan todeta, ettei mahdollinen syrjäytyminen tai syrjäytymisvaaraan joutuminen tapahdu myöskään lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten kohdalla hetkessä, syrjäytymisvaaraan joutuminen on vaatinut näillä nuorilla myös useita samanaikaisesti esiintyviä ja nähtävillä olevia riskitekijöitä. Näin ollen yhtenä tärkeänä tehtävänä nähdään jälkihuollon turvaavan sijoituksen jälkeen itsenäistyvien nuorten tukemisen ja syrjäytymisen sekä huono-osaisuuden ehkäisyn.

Nuorten syrjäytyminen nähdään vakavana yhteiskunnallisena uhkana niin meillä Suomessa kuin kansainvälisestikin. Nuorten syrjäytymisen uhkana nähdään erityisesti koulutuksen puute ja työttömyys. Yksi suurin merkittävä työmarkkinoilta ja yhteiskunnasta syrjäytymisvaaran aiheuttaja on toisen asteen koulutuksen puute. Suomessa on noin 40 00 nuorta ilman toisen asteen tutkintoa ja heistä yli puolet on hävinneet tilastojen ulkopuolelle, koska eivät ole osallisena koulutuksessa, työelämässä tai työnhakijana. (Nuorten yhteiskuntatarkkuus -raportti 2012, 6.) Tämä voi aiheuttaa nuorten aikuisten keskuudessa psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia, jotka voivat johtaa pitkäkestoisiin seurauksiin ja rasittaa koko yhteiskuntaa. Yksilön pahoinvointi voi johtaa epätoivottuihin ilmiöihin, kuten päihteidenkäyttöön ja rikollisuuden kasvuun. Nuorten syrjäytyminen johtaa myös kansantaloudellisesti merkittäviin haittavaikutuksiin, kun yhteiskunnalle tulee maksettavaksi sekä suoria että välillisiä kustannuksia. Kustannukset ovat kooltaan merkittäviä, koska nuorten syrjäytyminen voi maksaa yhteiskunnalle satoja miljoonia vuodessa. (Nuorten yhteiskuntatarkkuus -raportti 2012, 7.)

3.3 Maaseutusosiaalityö

Pro gradu -tutkimukseni keskittyy maaseudulla tapahtuvaan sosiaalityöhön. Tutkimuksessani haastateltavia sosiaalityön ammattilaisia yhdistää työskentely pienellä paikkakunnalla, jossa he toteuttavat jälkihuoltotyöskentelyä kunnan sosiaalitoimessa. Maaseudun sosiaalityössä on elementtejä, jotka yhdistävät pienellä paikkakunnalla työskenteleviä sekä erottavat pienen paikkakunnan ison kaupungin toimintaympäristössä toteutettavasta sosiaalityöstä. Kaupungissa toimivat sosiaalityön käytännön periaatteet eivät aina vastaa pienen paikkakunnan haasteisiin. Pienellä paikkakunnalla voi olla vähäisemmät resurssit sekä maaseutumaisuus ja paikallisuus tulee ottaa huomioon työtä suunniteltaessa. (Lindqvist, 2005, 51)

Asta Niskala (2008) kuvaa sosiaalityön olevan ammatti, jossa sosiaalityöntekijöiden nähdään olevan sitoutuneita hyvinvointivaltion päämääriin oman organisaation sekä oman yksikön päämäärien ohella, niin kaupungissa kuin pienellä paikkakunnalla. Alueellisia eroja on hänen mukaansa nähtävissä sosiaalityön tekemisessä. Sosiaalityön tekemistä ohjaa työnjako, työntekijämäärät, toimivallan aste ja vastuut. Isolla paikkakunnalla ja kaupungeissa on yleistä tehdä selväpiirteinen työn sisällön eriytyminen, työnjako sekä tarkat ammattiroolit. Lisäksi sosiaalityössä on moniportainen hallintorakenne ja selkeät ohjesäännöt. Työn painotus on korjaavassa reagoivassa työtavassa. Maaseudulla toteutettavaa sosiaalityötä voi taas luonnehtia hänen mukaansa joustavaksi toiminnaksi, joka tulee lähelle ihmistä. Hallintorakenteet ovat kaupunkia matalammalla ja kunnan henkilöstö on usein tutumpaa. Sosiaalityön tekemisen tavoissa on myös nähtävissä eroja niin maaseudulla kuin kaupungissa. Eroavaisuudet johtuvat elämänarvoista, työkokemuksen pituudesta, koulutuksista sekä sosiaalityöntekijän persoonallisuudesta. (Niskala 2008, 62–63.)

Kaupunki- ja maaseutusosiaalityötä kytkee toisiinsa paikallisesti rakentuva toimintakulttuuri. Toimintakulttuuri huomio yksilön elämän fyysisen, sosiaalisen sekä kulttuurillisen ympäristön ja käyttää niitä hyödykseen työssä. Silti maaseutusosiaalityö on muodostettu omaksi termikseen, koska pienillä paikkakunnilla on omanlaiset

alueelliset sekä rakenteelliset sosiaaliset ongelmat. Nämä ongelmat tarvitsevat oman näköisensä lähestymistavat. (Juhila 2006, 134–135.) Maaseudun sosiaaliset ongelmat peilaavat toinen toisiinsa. Maaseudulla suurin rakenteellinen ongelma, joka heikentää elämistä maaseudulla on työttömyys, joka heijastuu vahvasti toimeentulon haasteisiin. (Laitinen & Pohjola 2001, 178)

Myös Päivi Ahvenius (2012) on todennut sosiaalityön muodostuvan erilaiseksi olosuhteiden ollessa vaihtelevia epätyypillisissä konteksteissa ja eri suuruudessa organisaatiossa, vaikka lainsäädäntö on luotu silti samanlaiseksi kaikille riippumatta niiden vaihtelevuudesta. Sosiaalityölle luo perustan korkea ammattietiikka, joka tuo paljon samalaisuutta riippumatta kunnan ja organisaation koosta. Silti eroja on sosiaalityön reunaehdoissa, jotka voidaan jakaa itsenäisyyteen ja työn edellytyksiin, erilaiseen valtaan ja vastuuseen sekä myös asiakkaiden erilaisten asuinympäristöstä johtuviin seikkoihin. Eroja tulee pienen kunnan sosiaalityössä verrattuna isojen kuntien sosiaalityön luottamushenkilöiden osallistumisessa, päivittäisissä rutiineissa, muiden kunnassa työskentelevien sosiaali- ja terveystoimen työntekijöiden rooleissa ja määrässä. (Ahvenius 2012, 296)

Sosiaalityölle asettaa maaseutukonteksti toimintaympäristönä monenlaisia ehtoja. Raija Lindqvist (2009) on väitöskirjassaan kuvannut ehdoiksi, jotka ohjaavat sosiaalityötä ja palveluja, olevan alueellinen sijainti, alueen taloudelliset ja rakenteelliset tekijät, paikallinen kulttuuri sekä arvot. Sosiaalityö, joka toteutetaan maaseudulla, sisältää hänen mukaansa monitahoisia sosiaalityön tehtäviä ja velvoittaa työntekijöiltä mittavaa tietoa ja taitoa. Työnkuva muodostuu ihmissuhdetyöstä, byrokratian ja lainsäädännön tuntemuksesta ja palvelujen järjestämisestä ihmisten tarpeisiin. Maaseudulla verkostoituminen on tärkeää sosiaalityössä. Oleellista maaseudulla on tietää mistä ja miten palveluita voi saada, ei niinkään sosiaalityöntekijänä itse tehdä kaikkea yksin. (Lindqvist 2009, 222.) Leon Ginsberg (2000, 9) on todennut hieman samaan tapaan kuin Lindqvist (2009), että pienten kuntien sosiaalityöntekijän täytyisi olla yleisosaaja, joka hallitsee ja ymmärtää koko sosiaalityön palvelukirjon, sen prosessit sekä työskentelyn eri ryhmien, yhteisöjen ja yksilöiden kanssa. Usein pienissä maaseudun kunnissa on vain muutama sosiaalityöntekijä, joskus vain yksi sosiaalityöntekijä. Haasteena pienellä

paikkakunnalla on rekrytoida päteviä sosiaalityöntekijöitä. Siksi ongelmana onkin kaikissa pienissä yhteisöissä työskentelemisessä se, ettei ole kollegoita tai muita ammattilaisia ja tällöin on puutetta heidän antamastaan vertaistuesta ja vinkeistä. Työntekijä jää usein yksin päätöksenteon ja vaikeiden ongelmien kanssa ja häneen kohdistuu helposti kritiikkiä. Näin ollen täytyy tehdä erityisiä järjestelyitä ja ponnisteluja, jotta työntekijälle mahdollistuu osallistuminen erilaisiin yhteistyöfoorumeihin ja ammatillisiin tapaamisiin, missä on mahdollista nähdä kollegoita ja keskustella toisten kanssa sekä reflektoida omaa työtä. Pienellä paikkakunnalla näkyy helpommin puute ammatillisista kontakteista eikä pienellä paikkakunnalla ole mahdollisuutta tavata toisia ammattilaisia päivittäin, kuten suurella paikkakunnalla olisi. Työ voi tällöin näyttäytyä hyvin yksinäiseltä. (Ginsberg 2000, 18)

Toisaalta Ginsberg kuvaa työskentelyn pienissä yhteisöissä voivan olla myös antoisaa sosiaalitoimessa työskentelevälle. Työntekijä on usein melko itsenäinen ja riippumaton. Kontrollia ja normeja on vähemmän kuin isoissa työyhteisöissä. Tällöin työntekijällä on mahdollisuus määrittellä itse työn sisältöjä sekä työn tekotapaa. Pienissä työyhteisöissä työskennellessä tulee helpommaksi nähdä työn vaikutuksia sekä tuloksia. Työn tuloksellisuudesta näkyy silloin kiitos, kun yhteisen työn tekemisen jälkeen näkee asiakkaan selviytyvän tai silloin, kun työntekijä havaitsee muutoksia rakenteissa ja yhteisöissä. Pienellä paikkakunnalla työskennellessä on palkitsevaa oppia laajemmin sosiaalityötä eri sektoreilla ja tehdessä yhdennettyä työtä, on mahdollista saavuttaa uusia taitoja. Työntekijä voi kokea olevansa ilolla tunnettu ja tunnustettu yhteisössään. Hänet otetaan lämpimästi vastaan ja työntekijällä on mahdollista saavuttaa kokemus siitä, että hän on osa yhteisöä. Pienellä paikkakunnalla on Ginsbergin mukaan mahdollista luoda laaja-alaisempia ja vahvempia suhteita asiakkaisiin ja yhteistyötahoihin kuin isolla paikkakunnalla olisi. (Ginsberg 2000, 19) Hän ehdottaakin sosiaalityöntekijöille tilaisuutena saada lisää resursseja käyttämällä luonnollisia ryhmiä hyväkseen ja hakeutumalla ihmisten pariin. Sosiaalityöntekijällä on näin mahdollisuus vahvistaa asiakkaan epävirallisia tukiverkostoja. (Leon Ginsberg 2000, 11)

Kati Närhi kirjoittaa artikkelissaan (2003) *Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina* siitä, miten Suomessa sosiaalityötä maaseudulla kuvaa kokonaisvaltaisuus,

joustavat toimenkuvat sekä sosiaalityöntekijän monet roolit. Sosiaalityöntekijät kohtaavat usein työnjaollisia, ammatillisia sekä perinteisiä raja-aitoja. Pienissä kunnissa ei ole välttämättä kaikkia palveluja tarjolla eikä osaamista harvoin esiintyviin erityiskysymyksiin ja näin ollen siellä ei ole tarjolla muitakaan erityispalveluja. Maaseudulla sosiaalityöntekijä joutuu toimimaan samalla kertaa sekä spesiaalikesymysten parissa että laaja-alaisesti. Sosiaalityöntekijä joutuu usein kehittelemään, luomaan uudelleen sekä räätälöimään ratkaisumalleja pienten paikkakuntien ihmisten ongelmiin sekä haasteisiin. Nykyinen kehitys sosiaalityössä korostaa ratkaisujen etsimistä sosiaalisiin ongelmiin ja haasteisiin paikallisista ominaispiirteistä ja toimintakäytännöistä. Närhin näkemyksen mukaan paikallisuutta korostettaessa nousee esiin mahdollisuus maallikkouden ja asiantuntijuuden rajojen rikkoutumiseen (Närhi 2003, 56-57; 59) Myös Kananoja ja Karjalainen (2017) toteavat maaseudulla tapahtuvan sosiaalityön tarvitsevan maaseutumaisuuden ymmärtämistä sekä siellä eletävän elämän käsittämistä. Sosiaalityössä tuli ymmärtää ja osata soveltaa ammatillista taitoa maaseudun kontekstissa sekä erottaa maaseudun erityisyys kaupungissa vallitsevista olosuhteista. (Kananoja & Karjalainen 2017, 167)

Synnöve Karvinen (1993) kirjoittaa artikkelissa *Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä*, että maaseudun sosiaalityön resurssien ollessa kapeita tarvitsee sosiaalityöntekijä instrumentaalis- kommunikatiivista asiantuntijaosaamista voidakseen ratkaista asiakkaiden monitahoisia elämäntilanteita. Maaseudulla toimitaan refleksiivisessä vuoropuhelussa asiakkaiden elämänkaaren ja sosiaalityön kanssa. Maaseudulla muodostuu monipuolinen hiljaisen tiedon varasto ja ymmärrys asiakkuuksista ja vähäisten työkalujen takia moninaisia luovia ratkaisuja asiakastyössä. (Karvinen 1993, 17-19)

Lehtinen viittaa ruotsalaiseen tutkijaan Alf Ronnby'n todetessaan, että maaseutusosiaalityön tekeminen on helpompaa, jos sosiaalityöntekijä on samalta paikkakunnalta kuin missä työskentelee ja näin ollen paremmin ymmärtää paikallista ajattelutapaa ja kulttuuria. (Lehtinen 2000, 46) Asiakas- työntekijä suhdetta voidaan määritellä paikallisuuden kautta asiakassuhteen alkaessa maaseudulla, koska sekä työntekijän että asiakkaan arki jäsentyy paikallisuuden mukaan. Maaseudulla työntekijä

ja asiakas voivat tuntea toisensa jo ennalta. Myös verkostot asiakkaalla ja työntekijällä saattavat olla sidoksissa keskenään (Niskala 2008, 82) Tavallista on, että pienellä paikkakunnalla ihmiset voivat tuntea toisensa eri yhteyksistä ja sosiaalityöntekijä saattaa olla asiakkaan naapuri tai tuttava. Tuttuus voi auttaa työskentelyssä, jos sosiaalityöntekijällä on tietoa asiakkaasta etukäteen ja näin ollen työskentelyn aloitus helpottuu. Toisaalta tuttuus voi vaikuttaa työn tekemisen objektiivisuuteen; ongelmiin voi olla haasteellisempi puuttua. Ristiriidat ja sosiaalityön negatiivinen kuva voi personoitua työntekijään asiakkaan taholta. Hytösen mukaan sosiaalityöntekijää suojaa työn raskaudelta sopiva etäisyys asiakkaisiin, mutta etäisyyden pitäminen voi silti muodostua haasteeksi asuttaessa samalla pienellä paikkakunnalla. (Hytönen 2002, 61; 90-92)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa tulen käsittelemään tutkimukseni toteutukseen liittyviä seikkoja. Ensimmäisenä esittelen tutkimustehtäväni ja tutkimuskysymykseni. Tämän jälkeen kerron tutkimuksen metodologisista valinnoista. Tässä luvussa esittelen myös aineistonkeruuta, joka tapahtui haastattelevalle pienellä paikkakunnalla työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Esittelen myös aineiston analyysimenetelmät. Lopuksi tarkastelen tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden toteutumista.

4.1 Tutkimustehtävä- ja kysymykset

Edellisessä luvussa olen esittänyt tutkimukseni keskeiset kiinnepohdat eli nuorten syrjäytymisen näkökulman ja maaseutusosiaalityön erityisyyden. Näihin lähtökohtiin tukeutuen tutkimukseni tarkoituksena on tutkia laadullisen haastattelututkimuksen avulla pienellä paikkakunnalla kuntien sosiaalitoimistossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksia jälkihuoltotyön toteuttamisesta heidän itsensä kertomana. Tutkimuksessani selvitän myös, miten sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kokevat jälkihuoltoikärajan noston syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta. Työntekijöiden kertomusten avulla pyrin analysoimaan työn sisältöjä ja onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Tiedonhankintamenetelmänä toimi ryhmähaastattelu sekä yksilöhaastattelut. Teemahaastattelusta saadulla aineistolla olen pyrkinyt vastaamaan tutkimuskysymykseeni sekä saamaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tässä laadullisessa tutkimuksessa en pyri tilastollisiin yleistyksiin, vaan tarkoitukseni on ymmärtää tiettyä toimintaa eli tässä tapauksessa sosiaalityön tekemistä pienellä paikkakunnalla, kuvata jälkihuoltoa ilmiönä sekä antaa ymmärrys ja tulkinta siitä, mitä on jälkihuollon työskentely maaseudulla.

Tutkimuskysymyksinä toimii:

- Miten lastensuojelun jälkihuoltotyössä pystytään vastaamaan nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen pienellä paikkakunnalla?

-Nouseeko jälkihuoltotyöskentelystä erityisiä piirteitä esiin silloin, kun sitä toteutetaan pienellä paikkakunnalla?

4.2 Kriittinen realismi metodologisena lähestymistapana

Tutkimukseni lähestymistapana toimii kriittinen realismi. Elina Pekkarisen ja Maria Tapola-Haapalan (2009) mukaan kriittinen realismi on nuori tieteenteoria, ja sen on kehittynyt teoreetikko Roy Bhaskar 1970-luvulla. Muita tärkeitä teoreetikkoja, jotka ovat vaikuttaneet teorian kehittymiseen, ovat Margaret Archer, Derek Lyder, Rom Harrén ja Berth Danermark. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 185-192) Roy Bhaskar on kuvannut kriittisen realismin pyrkivän yhdistämään epistemologisen relativismin ja ontologisen realismin. On siis olemassa todellisuus, joka on havainnoista irrallaan oleva ja josta voidaan saada tutkimusperusteista tietoa. Tieto tästä on kuitenkin aina historia- ympäristö- sekä käsitesidonnaista, eikä siis koskaan kuvaa puhtaasti todellisuutta. Maaailma muodostuu näin ollen kolmesta alasta eli empiirisestä, aktuaalisesta sekä reaalisesta alasta. Reaalinen ala on olemassa havainnoista riippumatta. Reaalinen ala pitää sisällään mekanismit ja rakenteet, jotka toimivat ilmiöiden takana. Tässä hetkessä tapahtuvat ilmiöt, jotka ovat reaalisen alan laukaisemat, tuleva todellisiksi ja niistä tehdään tulkintoja. Kriittinen realismi korostaa lisäksi sitä, että todellisuus on kerrostunut ja siksi sosiaalinen todellisuus eroaa esimerkiksi biologisesta todellisuudesta. Kerrostuneet reaalisen alan ilmiöt eivät yleensä peilaa totaalisesti empiirisiä huomioita, kuten yksilöllisiä kokemuksia ja niistä tehtyjä tulkintoja sosiaalisista ongelmista tai niistä tehtyjä tai niihin peilaavia teorioita. Siksi todellisesta ilmiöstä tehdyt tulkinnat eivät ole kokonaisia, eikä niiden avulla ole onnistu selittää todellisuutta tyhjentävästi. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 185-192; Töttö 2006, 45-55)

Tutkimuksessa keskeinen kysymys on, mikä on mielekäs tapa tutkia tiettyä ilmiötä. Yhden kriittisen realismin keskeisen näkemyksen mukaan oleellinen kysymys on siitä,

mikä on yksilön oma toimijuus niin, että rakenteiden asettamat mahdollisuudet ja rajoitukset tulisivat molemmat huomioduksi. Näin ollen tullaan sosiaalityöiden peruskysymyksen äärelle; missä määrin ja miten rakenteet vaikuttavat ihmisen toimintamahdollisuuksiin. (Pekkarinen-Tapola 2009, 197-198).

Kriittisen realismin mukaan on olemassa todellisuus, joka on olemassa vailla meidän tietoamme tai käsitteitämme siitä. Juuri tämä todellisuus ja sen käyttäytyminen ei ole helposti saatavilla eikä välittömästi havainnoitavana. Jos kaikki olemassa oleva olisi läpinäkyvää ja avointa, ei silloin olisi tarvetta tieteelle. Kuitenkin todellisuudessa on olemassa mekanismeja sekä voimia, joita emme voi nähdä, mutta tutkimalla niitä ja niiden kykyä vaikuttaa, saamme aikaan erilaisia tapahtumia ja asioita maailmassa. (Danemark (2001, 20) Tavoitteena kriittiselle realismille perustuvalla tutkimuksella on pyrkiä tunnistamaan ja kuvaamaan mekanismien, kontekstien ja erilaisten voimien vaikuttavuutta sosiaalisessa todellisuudessa. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188) Näin tutkimuksessani nousee tarkasteluun näkökulma, jonka avulla pohditaan, miten jälkihuollon keinon voi pienellä paikkakunnalla vaikuttaa nuoren syrjäytymisen ehkäisyyn. Kriittisen realismin avulla pyrin hahmottamaan niitä tekijöitä ja mekanismeja, jotka tukevat tai heikentävät syrjäytymisen ehkäisyä pienellä paikkakunnalla sekä ohjaavat ja määrittävät niiden suuntaa. Kriittisen realismin tarkoituksena on huomioida kokonaisvaltaisesti empiirisesti löydettyjen ilmiöiden lisäksi havaintojen ulkopuolelle jääviä mekanismeja sekä voimia, samalla tutkien niitä sekä pyrkien saamaan ne havaittaviksi. Kriittinen realismi pitää sisällään näkökulman, jonka mukaan teoriat ovat oleellisia selitettäessä sosiaalisia ilmiöitä. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 190)

Kriittinen realismi mahdollistaa Pekkarisen ja Tapola-Haapalan (2009) mukaan sosiaalityölle emansipatorisen tavan tarkastella sosiaalista todellisuutta. Tämä ulottuvuus rohkaisee tarkastelemaan sosiaalityössä muun muassa rakenteiden vaikutusta eriarvoistumiseen yhteiskunnassamme ja korostaa, ettei toiminta ole koskaan vapaa arvo- ja moraalikysymyksistä. Kysymys ei ole siis yksilön omasta kyvykkyydestä tai aktiivisuudesta juontuvista oikeista tai vääristä valinnoista. Kriittinen realismi tarjoaa näkökulmaksi sen, että sosiaaliset rakenteet voivat vaikuttaa ihmisten elämään vallalla olleen yksilöä yksipuolisesti vastuuttavan postmodernin ajattelun sijaan. Sosiaalisessa

todellisuudessa voidaan kriittisen realismin avulla havaita ilmiöitä ja niiden syitä sekä saada niistä tietoa. Sen avulla voi hahmottaa todellisuutta avoimena järjestelmänä, jolloin siihen liittyy muutoksia ja ennakoimattomuutta. Koska todellisuus on kriittisen realismin mukaan kerrostunut, siinä ilmenevät prosessit juontuvat toiminnoista, joita ei aina ole mahdollista suoraan havaita. Mekanismien näkyväksi tekeminen vaatii todellisuuden tutkimista. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 184-188)

Kriittisen realismin avulla pyrin tulkitsemaan tutkimuksessani todellisuutta jossakin määrin objektiivisena ja yhtenäisenä, mutta samalla suhtautuen siihen kriittisesti. Tutkimukseni edellyttää lähestymistapaa, jonka avulla voi hahmottaa yksilöiden todellisuutta ja siihen eritavoilla vaikuttavia mekanismeja, jotka kiinnittyvät laajempaan kontekstiin. Kriittisen realismin ontologinen tapa on nähdä sosiaalinen todellisuus kerroksellisena ja tämä sopii tutkimukseni luonteeseen. Tämän lähestymistavan avulla pystyy tuomaan näkyväksi ja hahmottamaan tutkimuksen kannalta merkityksellisiä tekijöitä, joiden avulla voi selittää ja käsittää havaittavaa ilmiötä eli tässä tutkimuksessa jälkihuollon toteuttamista pienellä paikkakunnalla. Tämän vuoksi pro gradussani on lähestymistapana kriittinen realismi. Kriittinen realismi toimii siis tutkimuksessani enemmänkin lähestymistapana ja näkökulmana, jonka avulla olen tarkastellut aineistoa ja pohtinut siitä nostamiani tuloksia.

4.2 Ryhmä- ja yksilöhaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tiedonhankintamenetelmänä ja aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessani toimi ryhmähaastattelu. Kuitenkin minusta riippumattomista syistä jouduin turvautumaan myös yksilöhaastatteluihin täydentämään aineistoani. Keväällä 2020 kesken aineistokeräämisen iski koronaepidemia, joka vaikutti tutkimukseni aineistonkeräämiseen niin, ettei ollut enää mahdollista järjestää kaikkia ennalta suunniteltuja ryhmähaastatteluja. Toteutin kuitenkin yksilöhaastattelut samalla teemarungolla kuin ryhmähaastattelut.

Ryhmähaastattelulla, joita ehdin lopulta tehdä vain yhden, tarkoitetaan haastattelua, jossa on samaan aikaan paikalla useita henkilöitä. Tällä haastattelumenetelmällä on nähty olevan etuna, että kerralla tavoitetaan useita ihmisiä ja osallistujin määrän ja heidän välisensä vuorovaikutuksen ansioita voidaan saada hyvin tietoa tutkittavasta aiheesta. (Eskola & Suoranta 2008, 94-96) Tiedonhankintamenetelmänä ryhmähaastattelu toimi tutkimuksessani hyvin, koska yhteinen keskustelu ja pohdinta nosti esille kokemuksia ja tietoa pienen paikkakunnan jälkihuoltotyöskentelyn toteuttamisesta. Ryhmähaastattelun etuna on myös, että se nostaa esiin monitahoisia vastauksia tutkittavasta ilmiöstä sekä mahdollistaa monivivahteisempaa pohdintaa aiheesta. Tämä näkyi aineistossani, koska jouduin tekemään myös yksilöhaastatteluja. Pohdin etukäteen myös yksilöhaastattelua tiedonhankintamenetelmänä, mutta koin sen ehkä rajoittavan sitä tietoa, mitä yhteisestä pohdinnasta ja keskustelusta nousee esiin. Lisäksi haastattelukysymykset yksilöhaastattelussa ovat tarkemmat, spesifimmät ja rajaavat enemmän vapaata keskustelua ja ajatuksia mitä haastateltavalta voi nousta. Jouduin kuitenkin turvautumaan myös yksilöhaastatteluihin koronaepidemian takia.

Tavoitteena ryhmähaastattelussa on keskustella tutkimusaiheen näkökulmasta merkityksellisistä teemoista ja aiheista. Tällöin haastattelijalla on tärkeä rooli saada keskustelua aikaan, tukea osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta sekä huolehtia että keskustelu pysyy valituissa aiheissa ja teemoissa. Haastattelijalla pitää huolta myös siitä, että kaikilla ryhmän jäsenillä on mahdollista osallistua keskusteluun. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61) Tarkoituksena teemahaastattelussa on edetä etukäteen sovittujen ja sekä etukäteen valikoitujen teemojen sekä teemoja tarkentavien kysymysten avulla. Etuna tässä menetelmässä on se, että haastateltavien keskusteluun voidaan haastatteluna aikana tuoda syventäviä kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88) Haastatteluteemoja ja tarkentavia kysymyksiä tehdessäni yritin pitää huolta siitä, etteivät ne tulisi johdattelemaan haastateltavia ja heidän vastauksiaan esimerkiksi siihen suuntaan mitä itse ajattelin tutkimusaiheesta, vaan pyrin pitämään kysymyksen objektiivisina ja avoimina. Tämän huomioin sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluissa.

Ilkka Pietilä (2017) erottaa käsitteinä ryhmäkeskustelun ja ryhmähaastattelun. Ryhmähaastattelussa pääpaino on haastattelijan ja haastateltavan välillä, haastattelijan

esittäen suoraan kysymyksiä haastateltavalle. Ryhmäkeskustelu on taas vapaampi keskustelun areena, jossa haastattelijan on tarkoitus enemmänkin kannustaa kaikkia tutkittavan ryhmän jäseniä keskusteluun ja ohjata keskustelua pysymään sovitussa teemoissa. Pietilän mukaan tarkoituksena on ryhmän vastausten analysointi ja sillä tavalla ymmärtää analyysin avulla ryhmän taustalla olevia normeja ja merkityksiä. Kuitenkaan omassa tutkimuksessani tämä ei ole tutkimuksen tarkoituksena. Suomessa ei Pietilän mukaan ole tehty niin tarkkaa rajaa terminologiassa ryhmähaastattelun ja ryhmäkeskustelun välille, koska molemmissa on tärkeänä erityispiirteenä osallistujien välinen vuorovaikutus. Haastattelijalla antaessa ryhmälle paljon tilaa keskustelulle, on silloin mahdollista tarkkailla, miten vuorovaikutus rakentuu ryhmässä, millaisia ajatuksia esiintyy ryhmässä sekä tuottaako ryhmä miten yhtenäisiä kuvauksia ja käsityksiä tutkitusta aiheesta. (Pietilä 2017, 113) Yksilöhaastattelut pyrin toteuttamaan hyvin samanlailla mitä ryhmähaastattelunkin, toki ottaen huomioon yksilöhaastattelun erilaisen luonteen. Pyrin antamaan yksilöhaastattelussa haastateltavalle tilaa pohdintaan samalla tavalla kuin ryhmähaastattelussa tein.

Tutkimushaastattelut toteutin puolistrukturoituna teemahaastatteluina. Teemahaastattelussa tärkeää on se, että haastattelu kulkee valittujen keskeisten teemojen varassa. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 48.) Teemahaastattelussa tarkoituksena on edetä ennakoita valittujen teemojen ja niihin liittyviin tarkentaviin kysymyksiin nojaten. Menetelmän etuna nousee se, että haastattelun aikana voidaan haastateltavien vastauksiin perustuen esittää syventäviä kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 8788) Haastattelun tavoitteena on saada haastateltavien tulkinnat ja ajatukset kokemuksistaan näkyviin. Teemahaastattelu huomioi että, ihmisten asioille antamat merkitykset ja tulkinnat asioista ovat keskeisiä sekä asioiden merkitykset kehittyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 47- 48) Kuitenkaan minkälaisia tahansa kysymyksiä ei teemahaastattelussa voi kysyä, vaan kysymysten avulla tarkoituksena on löytää tähdelliset vastaukset tutkimustehtävän mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88) Pro gradu -tutkimukseni aineiston kerääminen oli lähempänä ryhmäkeskustelua kuin tiukkaa ryhmähaastattelua. Tarkoituksena minulla tutkijana ja keskustelun vetäjänä oli tukea ja ohjata haastattelun aikana haastateltavia pysymään annetuissa teemoissa keskusteluvastuun ollessa osallistujilla.

Tutkimus lähti etenemään niin, että pääsin ensimmäiselle kolmen kunnan alueella toimivan kuntayhtymän henkilöstöpalaveriin kertomaan tutkimuksestani mahdollisille haastateltaville. Henkilöstöpalaverissa kerroin tutkimukseni tavoitteista, toteuttamisesta, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, luottamuksellisuudesta sekä haastattelujen käytöstä pro graduni tutkimusaineistona. Selvitin samalla mahdolliset tutkimusluvut ja sain tutkimusluvan johtavalta sosiaalityöntekijältä, joka oli varmistanut tutkimusluvan antamisen myös hyvinvointijohtajalta. Henkilöstöpalaverissa sain sovittua vapaaehtoisten haastateltavien kanssa ensimmäisen haastattelupäivän. Kerroin haastateltaville, että tulemalla haastatteluun he antavat suostumuksen osallistua tutkimukseeni. Sain sovittua kaksi ryhmähaastatteluaikaa kyseisen kuntayhtymän alueelle. Annoin tutkimuksen esittelyvaiheessa mahdollisten haastateltavien tutustua teemarunkoon (liite 2), jotta heillä oli käsitys mitä aiheita ryhmähaastattelussa tullaan käsittelemään.

Toiselle kahden kunnan alueella toimivalle kuntayhtymän johtavalle sosiaalityöntekijälle laitoin sähköpostia, jossa kerroin tutkimuksestani ja toivoin saavani haastatella sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalihoitajia. Tässä paikassa riitti puhelinyhteys johtavaan sosiaalityöntekijään, joka varmisti tutkimusluvan sekä välitti haastateltaville tiedon tutkimuksestani. Tarkoitus oli järjestää myös täällä ryhmähaastattelu, mutta se ei lopulta toteutunut.

Ryhmähaastatteluja oli yhteensä sovittu kolme pidettäväksi, mutta akuutti koronavirusepidemia sotki aineiston keräämistä niin, että vain yksi ryhmähaastattelu pystyttiin viemään läpi ennen kokoontumisrajoituksia ja etätyösuosituksia. Tähän ryhmähaastatteluun osallistui neljä haastateltavaa. Ryhmähaastattelu kesti puolitoista tuntia ja keskustelu sujui annettujen teemojen mukaisesti. (ks. liite 2; Teemarunko) Haastattelijan roolissa minun piti vain hieman ohjata keskustelua pysymään annetuissa aiheissa. Keskustelu oli vilkasta ja vuorovaikutus haastateltavien kesken hyvää.

Loput neljä haastattelua suoritin puhelinhaastatteluina, jotka olivat kestoltaan noin 30 minuuttia per puhelu. Puheluajat sovimme etukäteen ja kerroin samalla tallentavani puhelut. Puhelimenkäyttö haastatteluvälineenä ei ollut paras ratkaisu, koska vuorovaikutus haastattelutilanteessa jäi heikommaksi kuin kasvokkain kohdatessa. Kuitenkin tilanteet muuttuivat niin nopeasti koronaepidemian alkaessa, että puhelinhaastattelu oli siinä hetkessä helpon tapa toteuttaa sovitut haastattelut. Puhelinhaastattelu ei luonteensa vuoksi ollut niin keskusteleva haastattelu kuin ryhmähaastattelu. Teemarunkoa jouduin hieman soveltamaan saadakseni esitettyä suurempia kysymyksiä haastateltaville. Näin etukäteen ajattelin, kun mietin yksilöhaastattelun ja ryhmähaastattelun välillä, että yksilöhaastattelu perustuu enemmän haastattelijan kysymyksiin kuin vapaaseen keskusteluun valituista teemoista.

Alla oleva taulukko selventää lisää, miten suunnitellut haastattelut lopulta toteutuivat:

Ryhmähaastattelu 1 Ensimmäisen kuntayhtymän alueella	Toteutui Haastateltavia neljä
Yksilöhaastattelut Ensimmäisen kuntayhtymän alueella	Ryhmähaastattelu ei toteutunut, muuttui yksilöhaastatteluiksi. Haastateltavia kaksi
Yksilöhaastattelut Toisen kuntayhtymän alueella	Ryhmähaastattelut ei toteutunut, muuttui yksilöhaastatteluiksi. Haastateltavia kaksi

Taulukko 3. Haastattelujen toteutuminen

Haastatteluja tein kahdessa eri kuntayhtymässä yhteensä viiden eri kunnan alueella työskenteleville sosiaaliohjaajille ja sosiaalityöntekijöille. Kunnat sijaitsivat kahden eri läänin alueilla keskisessä ja pohjoisessa Suomessa. Kaikki haastateltavat työskentelivät 2000-7000 asukkaan kunnissa eli paikkakunnat katsotaan maaseutupaikkakunniksi. Suomen maaseutupolitiikassa käytetty avara maaseudun määritelmä pitää sisällensä kaikki alle 30 000 asukkaan kunnat ja kaupungit. (Tilastokeskus) Paikkakuntaakohtaisesti jälkihuollon työntekijöinä toimi haastateltavien työskentelykunnassa yhdestä neljään

työntekijää per paikkakunta. Kaikki haastateltavat työntekijät tekivät muitakin lastensuojelun työtehtäviä jälkihuoltotyön ohessa.

Nauhoitin kaikki haastattelut ja litteroin ne. Litteroitua tekstiä kertyi A4-kokoisille papereille rivivälillä 1.5 yhteensä 131 sivua. Tulen käyttämään otteita aineistosta tutkimustulokset osiossa. Aineistolainaukset olen merkinnyt H1, H2 aina jatkuen H8 merkeillä käyttäessäni eri haastateltavien toteamuksia ja lausahduksia tutkimustulokset luvussa.

4.3 Aineiston analyysi

Tukeudun aineistoni analyysissä kriittisen realismin tulkintaan tuotettavan tiedon vaillinaisuudesta ja puolittaisuudesta pohtiessani tutkimuksen tuottaman tiedon merkitystä. Kriittisessä realismissa nähdään, että erehtymätöntä ja yleispätevää tietoa on mahdoton saada todellisuudesta kriittisen realismiin pohjautuen (Pekkarinen 2015, 29). Tutkimukseni nostaa esille joitain tendenssejä eli pyrkimyksiä ja kehityssuuntia jälkihuollon mahdollisuuksista ehkäistä syrjäytymistä erityisesti pienen paikkakunnan näkökulmasta. Nostamalla esiin näitä tendenssejä, toivon pystyväni kuvaamaan pienen paikkakunnan erityisyyttä ja mahdollisuuksia jälkihuollon toteuttamisen näkökulmasta. Kriittisen realismin lähtökohdista pyrin tutkimuksessani teoreettisen analyysin avulla luomaan yhteyksiä ilmiöiden eri tasojen välille. Ilmiöitä tutkimuksessa edustavat pienen paikkakunnan erityisyys ja jälkihuolto sekä haastateltavien kokemukset tutkittavista ilmiöistä. Kokemuksiin linkittyy ideologinen tausta, käytänteet ja institutionaalinen tausta. Tutkittaessa kokemuksia, tutkitaan myös aina väistämättä sitä institutionaalista ja rakenteellista ympäristöä, missä kokemukset syntyvät. (Pekkarinen 2015, 29) Oma tutkimusintressini pitää yllä myös emansipatorisen näkökulman kriittisen realismin mukaisesti. Tutkimukseni kohteena on tuoda pienten paikkakunnan sosiaalityöntekijän ääntä ja kokemusta näkyviin. Korostan tutkimuksessani rakenteiden vaikutuksia syrjäytymisen ehkäisemiseen ja jälkihuoltotyön toteutumiseen

Pohjautuen kriittiseen realismiin teoriasidonnaisuuteen, on analyysini tutkimusaineistostani teoriaohjautunutta. Analyysi tehdään aineiston ehdoilla liittäen sen teoreettisiin käsitteisiin. Aineiston voi näin ollen sanoa keskustelevan teorianosan kanssa. Tarkoituksena on löytää uusia näkökohtia tutkittavaan aiheeseen eikä niinkään todistaa hypoteesin paikkansapitävyys tai luoda uutta teoriaa. (Pekkarinen 2015, 29) Tällä analyysimenetelmällä pyrin saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvauksen tiivistetyssä ja yleisessä sekä muodossa sekä tarkoituksena on ymmärtää tutkimusilmiötä. Tutkimuskysymykset ohjaavat analyysia. Aineisto on pyritty analysoimaan objektiivisesti ilman ennakko-oletuksia.

Tein analyysin tutkimusaineistosta sisällönanalyysin mukaisesti Sisällönanalyysissä aineistoa eritellään, siitä etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja. Näitä yhtäläisyyksiä ja eroja tunnistamalla aineistoa tiivistetään. Näin ollen aineistosta muodostui tiivis kuvaus ja kuvauksen avulla kytkin ilmiötä suurempaan kontekstiin sekä muihin ilmiöitä koskeviin tutkimustuloksiin ja teorioihin. Apuvälineenä toimii tutkimuksen teoreettinen viitekehys, jonka avulla on mahdollista tehdä tulkintoja kerätystä tutkimusaineistosta. Näiden tulkintojen avulla pyrin saamaan näkyviin ilmiön merkitykselliset puolet. Näillä merkityksellisillä puolilla voisi olla yhteyttä myös muiden vastaavanlaisten ilmiöiden kohdalla. (Eskola 2007, 162-163; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97, 117

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tutustuin litteroituun aineistoon ja aloin lukemaan sitä. Mitä enemmän luin aineistoa, sitä selkeämmäksi nousi tietyt teemat. Aineistoa oli 131 sivua A4-kokoisella paperilla fontilla 12 ja rivinväli 1,5 kirjoitettuna. Lukiessani aineistoa aloin tehdä muistiinpanoja. Toisessa vaiheessa aloin muodostaa aineistosta alustavia teemoja tutkimuskysymyksen ja teorian ohjaamana. Apuna teemojen merkkaukseen aineistossa käytin erivärisiä merkkauksyviä. Tässä vaiheessa teemoina toimivat 1) maaseudun konteksti jälkihuollon toteuttamisessa, 2) sosiaalityöntekijöiden suhde jälkihuollossa oleviin nuoriin, 3) syrjäytymisen ehkäiseminen pienellä paikkakunnalla, 4) jälkihuollon ikärajan nostaminen. Teemat muodostuivat teorialähtöisesti sekä tutkimuskysymystä tarkastellen. Tässä vaiheessa etsin vastausta aineistosta siihen, mikä oli olennaista ja välttämätöntä ilmiön rakentumiselle, mitkä

rakenteet ja suhteet siihen vaikuttavat sekä etsin vastausta tutkimuskysymykseeni. Näistä muodostui tutkimukseni teemat.

4.4 Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelu

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut hyvän tieteellisen käytännön määritelmän ja ohjeistuksen. Sen lähtökohtana on tarkkuus ja rehellisyys tutkimustyötä tehdessä. Tutkimusprosessin kulussa tulee huomioida eettisyys sekä avoimuus ja tutkijan ja tutkittavien välillä tulee näkyä kunnioitus molemmiin puolin. Tärkeää on myös tutkimuslupien hankkiminen sekä aineiston asianmukainen tallennus. Tutkimusta tehdessä on tärkeää, että tutkimukseen osallistujat tietävät oikeutensa sekä velvollisuutensa. Tutkimuksen rahoituslähteet tulee ilmoittaa ja tietosuojakysymykset huomioida. (TENK 2012). Pro graduni on opinnäytetyö, joten rahoitusta ei sisälly tutkimukseeni. Muut kohdat olen huomionnut tutkimusprosessissa.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK 2012) on laatinut ihmistieteille eettiset periaatteet; tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyyden sekä tietosuojan kunnioittaminen. Tutkimukseeni osallistuvat haastateltavat saivat tutustua etukäteen haastattelun teemoihin ja päättää haluavatko osallistua tutkimukseni tekoon sekä haastattelutilanteessa päättää vastaavatko kysymyksiini tai osallistuvatko keskusteluun. Jaoin haastateltaville tietoa tutkimuksestani etukäteen sekä uudelleen juuri ennen haastattelun alkua. Kerroin heille; (ks. liite 1)

-tutkijan tiedot

-tutkimuksen aiheen ja tavoitteet

-haastattelun toteutuksen (paikka, aika, kesto ja tallennusmuoto)

-osallistumisen vapaaehtoisuuden ja luottamuksellisuuden

-haastattelun käytön pro gradun tutkimusaineistona

-haastattelun arkistoinen.

Tutkimuksessa suojelin haastateltavien anonymiteettiä eli haastateltavien henkilötiedot eivät ilmene tutkimuksessa. Lisäksi kuvaan tutkimuksessani paikkakunnat vain asukasmääriltään, jotta tutkimuksessa toteutuu pienen paikkakunnan määritelmä. En kerro haastattelupaikkakuntien nimiä tässä tutkimuksessa, koska paikkakunnat ovat niin pieniä, että silloin voisi vaarantua haastateltavien anonymiteetti. Suojelen myös haastateltavien anonymiteettiä sillä, etten kerro sukupuolta haastateltavien pyynnöstä. Sukupuolijakauma sosiaaliolla ja sosiaalitoimissa voi olla vääristynyt niin, että toisen sukupuolen edustajia on huomattavasti vähemmän. Näin sukupuolen paljastaminen voi vaarantaa myös haastateltavien anonymiteetin.

Tutkimustoiminnassani olen pyrkinyt noudattamaan hyvää tutkimuskäytäntöä. Sen mukaan tutkijan tulee pyrkiä mahdollisimman objektiivisesti ja neutraalisti suhtautua aineiston analyysiin. (Gröhn & Jussila 1992, 7-8) Näiden ajatusten mukaan pohdin omaa positiotani tutkijana, jotta voisin analysoida tutkimusaineistoa mahdollisimman neutraalisti, vaikka minulla onkin edeltä käsin kokemusta tutkittavasta aiheesta. Tiedostin sen, etten saa antaa omien ennakkokäsitysten antaa vaikuttaa aiheen tutkimiseen.

Tutkijan on tärkeää myös eettisten lähtökohtien lisäksi arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Tätä tarkoitetaan validiteetilla, jonka merkitys on arvioida tutkimuksen luotettavuuden lisäksi tutkimuksen johtopäätöksiä sekä paikkansapitävyyttä. Laadullista tutkimusta voidaan arvioida Mäkelän (1990) mukaan neljän kriteerin avulla:

- ”-aineiston merkittävyys ja yhteiskunnallinen tai kulttuurinen paikka
- aineiston riittävyys
- aineiston kattavuus
- analyysin arvioitavuus ja toistettavuus (Mäkelä 1990, 47-48).”

Tutkijan tulee arvioida haastattelusta tullutta aineistoa sen merkittävyyden ja yhteiskunnallisen sekä kulttuurisen sijoittumiseen yhteiskunnassa. Lisäksi tutkijan tulee pohtia haastattelutilannetta ja oman toimintansa vaikutuksia aineiston laatuun. Tärkeää

on myös arvioida aineiston kattavuutta. (Mäkela 1990, 48–49) Haastatteluja kertyi pieni määrä, mutta analysoitavaa aineistoa kertyi riittävästi. Haastetta arvioitavuudelle ja toistettavuudelle tuo haastattelumuodon muuttuminen kesken tutkimuksen koronatilanteen takia. Alkuperäinen suunnitelma useammasta ryhmähaastattelusta ei onnistunut ja tilanteen äkillinen muutos vaikutti loppuihin haastatteluihin, koska jouduin muuttamaan ne yksilöhaastatteluiksi. Suoritin haastattelut kuitenkin usealla paikkakunnalla ja eri organisaatioiden alla, joten mielestäni se lisää aineiston merkittävyyttä ja objektiivisuutta. Lisäksi haastateltavat olivat toimineet pitkään sosiaalityössä ja heillä oli paljon kokemusta tutkittavasta aiheesta. Annoin haastateltavien myös tutustua haastattelun teemoihin hyvissä ajoin, jotta heillä olisi aikaa miettiä omia kokemuksiaan aiheesta ja orientoitua haastattelun aihepiiriin. Tutkimuksessa pyrkimykseni on kuvata avoimesti ja perustellusti, miksi olen tehnyt tutkimukselliset valinnat. Tuomalla esiin myös tutkimukseni kriittisen arvioinnin, pyrin sillä tavoin lisäämään tutkimukseni luotettavuutta

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa tulen esittelemään tutkimukseni tuloksia. Olen jakanut tutkimustulokseni alalukuihin, jotka ovat maaseudun konteksti, asiakassuhde nuoriin, syrjäytymisen ehkäisy pienellä paikkakunnalla sekä jälkihuollon ikärajan nosto.

5.1 Maaseudun konteksti

Tutkimuksessani maaseudun konteksti toteutui jälkihuollon toimintaympäristönä siinä, että kaikki haastateltavat työskentelivät pienellä paikkakunnalla ja tekivät yhdennettyä työtä. Jokainen tutkimukseeni osallistunut haastateltava teki myös muita sosiaalityön työkentälle sijoittuvia töitä jälkihuoltotyön lisäksi. Suurin osa teki lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalityötä jälkihuoltotyöskentelyn ohella. Yhdellä haastateltavista oli lastensuojelun lisäksi myös aikuissosiaalityö hoidettavanaan. Haastateltavista kenelläkään ei ollut suoraan työkokemusta työskentelemisestä isolla paikkakunnalla.

Sosiaalityön tekemistä maaseudulla kuvaa työn laaja-alaisuus. Sosiaalityöntekijät tekevät monipuolisesti sosiaalityön työkenttään kuuluvia työtehtäviä. Työn monipuolisuus pienellä paikkakunnalla voi olla haaste, koska silloin voi olla vaikeaa keskittyä ja syventää osaamistaan yksittäisellä osa-alueella. Haastateltavat kuvasivat, että työnantaja olisi varmasti joustava, jos he haluaisivat lisäkoulutusta jälkihuoltotyöskentelyyn, mutta kukaan ei kuitenkaan kertonut hankkineensa tai erikoistuneensa jälkihuoltoon tai sen erityiskysymyksiin.

”Ero työskentelyssä on että, ne työntekijät siellä isolla paikkakunnalla saa keskittyä vain siihen jälkihuoltoon. Täällä me tehdään kaikkee” H7

Pienellä paikkakunnalla asiakasmäärät jälkihuollossa ovat pienempiä, kuin isolla paikkakunnalla. Tietysti huomioitava on, että asiakasmäärät sosiaalityöntekijällä

saattavat kaikkineen silti olla yhtä isoja kuin isolla paikkakunnalla, koska asiakasmäärät voivat koostua koko sosiaalityön asiakkuuksista. Sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät kokivat silti, että työskentely jälkihuollon asiakkaiden kanssa on intensiivistä ja heillä on yleensä riittävästi aikaa hoitaa työtehtäviään. Niiden työntekijöiden kohdalla, jotka työskentelivät yksin kunnan sosiaalitoimessa, oli selkeä puute ajasta sekä kollegoiden tuesta. Ongelma näissä kunnissa oli, ettei työpaikkoihin ollut saatu hausta huolimatta päteviä sosiaalityöntekijöitä. Tämä kuormitti työntekijöitä ja nosti asiakasmääriä, mikä vaikutti myös työskentelyyn jälkihuollon piirissä olevien nuorten kanssa vähentäen työn intensiteettiä. Usein jälkihuollon tukipalvelut oli ulkoistettu ostopalveluiksi kunnissa.

Kati Närhi (2003, 56) on kuvannut sosiaalityöntekijän joutuvan kehittämään, luomaan sekä räätälöimään ratkaisumalleja maaseudun ihmisten haasteisiin, koska kaikkia erityistason palveluja ei ole välttämättä saatavilla. Tutkimukseni mukaan palveluverkoston on toimittava joustavasti ja tarvittaessa muuttaa tai mukauttaa omia palvelujaan räätälöidessä palveluja jälkihuollon piirissä oleville nuorille. Sosiaalityöntekijä näyttäytyy tällöin kapellimestarina, jolla on monet langat käsissään ja jonka rooli on laajasti organisoida jälkihuollon nuorten tukipalveluja.

”Meijän ei tarvi olla kaikkien alojen asiantuntijoita, mutta nimenomaa meijän rooli on se organisoijan rooli. Meijän pittää osata haalia ja tietää ketä kaikkia tekee, keneen olla yhteydessä tässä tilanteessa” H7

”Lastensuojelussa ollaan vähän semmosia moniosaajia tai pitäis olla moniosaaja, mutta harva kuitenkaan on.” H4

”Kyllä pienellä paikkakunnalla tehdään monipuolisesti kaikkee ja ne langat on oltava jossain käsissä ja kyllä ne yleensä täällä on” H5

Lehtinen (2000) toteaa Ronnbyn esittäneen, että sosiaalityön tekeminen on helpompaa, jos sosiaalityöntekijä on samalta paikkakunnalta kuin missä työskentelee ja näin ollen paremmin ymmärtää paikallista ajattelutapaa ja kulttuuria. (Lehtinen 2000, 46) Kuitenkaan se, että ei asu paikkakunnalla missä työskentelee, ei kuitenkaan sulje pois sitä, ettei työntekijä voisi tuntea ja ymmärtää paikallista kulttuuria. Paikkakunta voi tulla tutuksi myös työskentelyn kautta. Tutkimukseeni haastatellut työntekijät eivät kokeneet

haluavansa asua samalla paikkakunnalla, kuin missä työskentelevät. Toisella paikkakunnalla asumisen ei silti koettu haittaavan sitä, ettei työskentelypaikkakunnan kulttuuria tunnettaisi. Työntekijät kokivat, että oma henkilökohtainen elämä kärsisi, jos asuisi työskentelypaikkakunnalla. Suurin osa haastatelluista työntekijöistä oli pitkään ollut samalla paikkakunnalla töissä, joten paikalliseen toimintatapaan oli ehditty tutustua jo vuosia.

”Helpompi käydä kaupassa, kun asiakkaat ei tule vastaan. Pystyy paremmin irtautumaan työstä, kun ei asu samalla paikkakunnalla, kun käy töissä.”H6

Hytösen (2002) mukaan etäisyys asiakkaisiin suojelee työntekijöitä työn raskaudelta. Työntekijät suojelivat itseään työn raskaudelta pitämällä henkilökohtaisen elämän erossa työelämästä asumalla eri paikkakunnalla myös tutkimusaineistoni perusteella. Huomioitava on kuitenkin se, ettei aina ole mahdollista valita asuinpaikkakuntaa tai työskentelypaikkakuntaa ja silloin on muilla tavoin pystyttävä etsimään suojaavat tekijät, jotta työ ei liikaa rasittaisi henkilökohtaista elämää.

5.2 Asiakassuhde nuoriin

Jälkihuollossa sosiaalisen tuen koetaan muotoutuvan vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen tuen tarkoituksena on luoda ja pitää yllä sosiaalisia suhteita sekä tarjota konkreettista tukea, jonka avulla pyritään turvaamaan nuoren hyvinvointi (Kinnunen 1999, 103). Haastatellessani sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalihojajia suurin osa heistä koki, että suhde jälkihuollossa olevaan nuoreen on merkityksellinen ja useimmiten hyvä. Työskentelyä helpotti nuoren tunteminen pitemmältä ajalta, minkä oli mahdollistanut pienellä paikkakunnalla työskentely. Usea haastateltava kuvasi olleensa nuoren asiakkuudessa mukana asiakkuuden alusta saakka ja tehneensä aikanaan sijoituspäätöksen sijoittaa nuori pois kotoa. Tällöin asiakassuhde oli kestänyt usein jo pitempään ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Tuttuus edes auttoi myös jälkihuollon työskentelyn aloittamisen tehokkuutta, koska tutustumisvaihetta nuoren kanssa ei enää tarvinnut käydä läpi.

”Mulla on jälkihuollossa sellaisia asiakkaita, joiden huostaanoton oon ite tehnyt joskus silloin viisi vuotta sitten ja nyt ne on siirtyneet jälkihuoltoon. On se tietysti helpompaa itelle sit kun sä tiedät ne kaikki taustat. On ehkä helpompi ymmärtää sitä nuorta sitten.” H6

Toisaalta tärkeää on huomata, että tuttuudessa voi piillä myös ansa. Objektiivisuus voi hävittää työskentelystä ja nuoren aiemmat tekemiset tai pitkältä ajalta kertynyt tieto nuoresta ja hänen taustoistaan voi pahimmassa tapauksessa määrittää ongelmiin puuttumista. (Hytönen 2002, 61; 90-92)

Sosiaalityöntekijän ja jälkihuollossa olevan nuoren suhde saattaa muodostua myös lämpimäksi ja luottamukselliseksi. Eräs haastateltava kertoi, että nuori voi avautua sosiaalityöntekijälle niistä asioista mistä hän ei ole kokenut voivansa kertoa sijoituksen aikana. Nuori pystyi kertomaan esimerkiksi sijaishuoltopaikasta, omien biologisten vanhempien ongelmista sekä omista haasteistaan esimerkiksi päihteiden kanssa vapaammin kuin sijoituksen aikana. Aineistosta korostui myös se, että jälkihuolto nähtiin kuin jatkeena sijoitukselle, jolloin oli esimerkiksi mahdollista käydä muun muassa lastensuojeluprosessia läpi. Nuori on saattanut käydä mielessään läpi asioita mitä on tapahtunut ja miksi tilanteet ovat aikanaan johtaneet sijoitukseen. Saattoi olla myös mahdollista, että nuorella ei ole ollut aavistustakaan mikä tilanne on ollut sijoitukseen päädyttyäessä esimerkiksi silloin, kun kyse on ollut pienen lapsen huostaanotosta. Taustalla on voinut olla monimutkaisia perhekuvioita ja -tilanteita, jotka ovat johtaneet huostaanottoon. Haastateltavat pohtivat myös ääneen sitä ovatko nuoret valmiita käymään läpi vaikeita asioita ja sitä ovatko he työntekijöinä tarpeeksi ammattilaisia ottamaan vastaan reaktiot, mitä vaikeiden asioiden läpikäyminen voi tuoda. Haastateltavat pohtivat myös, mikä olisi se mahdollinen taho, jonka kanssa nuoren olisi hyvä puida huostaanottoa. Keskustelua herätti erittäin synkät tapahtumat sijoitettujen lasten taustoilla, kuten esimerkiksi lapsen pahoinpitelyt sekä se, onko jälkihuollossa oleva nuori koskaan valmis kuulemaan rankkoja taustoja itsestään. Toisaalta kuitenkin nuorella on oikeus lastensuojeluprosessin tietoihin ja omiin asiakirjoihin, joten hyvänä nähtiin, se että tapahtumat voitaisiin käydä läpi yhdessä

työntekijän ja nuoren kesken. Ratkaisuksi haastateltavat toivoivat tukea vaikeisiin keskusteluihin muilta ammattilaisilta, kuten esimerkiksi perheneuvolan työntekijöiltä.

Pienen paikkakunnan sosiaalityöntekijän ja jälkihuoltoon siirtyneen nuoren suhteessa voi myös olla haasteita. Asiakassuhteen jatkuessa sijoituksen jälkeen ja työntekijän pysyessä samana voi sijoituksen aikaiset haasteet asiakkuudessa jatkua. Esimerkiksi jos sijoitusaika on ollut hankala ja tehty tahdonvastaisesti, saattoi nuoren suhtautuminen työntekijään olla välillä myrskyisä. Osa sosiaalityöntekijöistä koki silloin olevan hyvä, että työntekijä vaihdettaisiin toiseen työntekijään nuoren siirtyessä jälkihuoltoon. Toisaalta huomioon nousi se, että suhde voi olla rakentavakin, vaikka haasteita olisi ollut.

”Molemmiin puolin aika rakentavakin suhde, vaikka oiskin ollu haastava sijaishuollon aika ja sit jälkihuollonkausi on huomattu olevan ihan eri aikakausi, myös sille nuorelle. Kun nuori täyttää 18 (vuotta) ja voi muuttua tosi paljon. Toisaalta se on tosi rakentavaakin, kun silti pysyy samat ihmiset aiemmista haasteista huolimatta.”HI

Lisensiaattityösään Jaana Kivistö (2006,78) tutki jälkihuollossa olevia nuoria ja heidän kokemuksiaan jälkihuollosta. Nuoret nostivat esille tuttuuden ja luottamuksen tärkeimpinä tekijöinä sosiaalityöntekijän ja nuoren suhteessa. Myös Anna Mattila (2007, 21) on tehnyt tutkimusta Nuorten ystävät ry:n toimesta, ja tutkimuksessaan haastatellut jälkihuollon piirissä olevia nuoria. Haastatellut nuoret pitivät tärkeänä, ettei sosiaalityöntekijä vaihtuisi sijoituksesta siirryttäessä jälkihuoltoon. Myös tässä aineistossa hyvä suhde jälkihuollossa työskentelevän sosiaalityöntekijän ja nuoren välillä nähtiin tärkeäksi sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Erityisesti tärkeänä nähtiin työntekijän rooli silloin, kun nuorella oli katkennut suhteet omiin vanhempiin tai läheisiin. Toisaalta suhde saattoi näyttäytyä ristiriitaisena silloin, kun nuori koki lastensuojelun ja sosiaalityöntekijän pilanneen hänen elämänsä, mutta toisaalta nuori haluaa ja tarvitsee kuitenkin jälkihuollon sekä sen tarjoaman tuen. Näihin tilanteisiin haastateltavat näkivät ratkaisuksi ammatillisin tukihenkilötoiminnan. Tärkeänä tukihenkilötoiminnassa koettiin se, että ensinnäkin tukihenkilö toimii työntekijän ja nuoren välissä linkkinä sekä toisena sen, että yhteistyö on saumatonta niin työntekijän kanssa kuin nuoren kanssa.

Kaisa-Elina Hotari, Mikko Oranen ja Tarja Pösö (2009) ovat tutkineet lasten ja nuorten osallisuutta ja heidän tutkimuksensa mukaan nuoret kokevat merkitykselliseksi sosiaalityön toiminnassa sen, että työntekijällä on kykyä ja mahdollisuutta kohdata nuori aidosti. Nuoret odottavat läsnä olevaa aikuista, jonka kanssa on mahdollista työskennellä yhteistyössä avoimesti ja luottamuksellisesti. (Hotari ym. 2009, 126) Tutkimukseni mukaan myös työntekijät kokivat asiakassuhteen ja siinä tapahtuvan vuorovaikutuksen kannalta olevan oleellista, että nuori nähdään ja hänestä ollaan kiinnostuneita. Kiinnostuksen nähtiin voimauttavan jälkihuollossa olevaa nuorta eteenpäin. Toisaalta ongelmana asiakassuhteeseen sitoutumisessa nähtiin työntekijöiden vaihtuvuus, mikä kuitenkin haastattelupaikkakunnilla pääsääntöisesti oli aika pientä.

”Jos nuorella on oikein rikkinäinen tausta niin luo luottamusta, kun on yksikin (työntekijä), jolle voi purkaa kaiken. Siinä tietysti tulee haaste, ku on sitä vaihtuvuutta täälläki.” H3

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on tutkimusten mukaan jonkin asteinen ongelma sosiaalityön työkentällä. Valtiontalouden tarkastusviraston teettämän selvityksen mukaan vaihtuvuus lastensuojelun työntekijöissä voi synnyttää asiakkaille kokemuksia heikosta palvelusta sekä negatiivisia kokemuksia kohtelusta. Työntekijöiden vaihtuvuus myös huonontaa tavoitteiden saavuttamista ja hankaloittaa myös lastensuojelun vaikuttavuutta. (Hanhinen ym. 2012, 181) Tuija Eronen (2013, 75) on tutkinut huostaanotettuja lapsia ja nuoria ja hänen tutkimuksensa paljastaa, että 52 % huostaanotetuista oli ollut viiden vuoden aikana yksi tai kaksi työntekijää. Kuitenkin merkittävää oli se, että 15,6 % huostaanotetuista oli viiden vuoden aikana vaihtunut työntekijä enemmän kuin neljä kertaa.

5.3 Syrjäytymisen ehkäisy pienellä paikkakunnalla

Tukitoimien vaikuttavuus on yleensä tehokkainta, kun nuorelle saadaan markkinoitua tukitoimet tiiviinä heti sijoituksen päätyttyä. Nuorta tavataan tiiviisti, koska pudotus sijaishuollosta itsenäiseen elämään voi olla iso.

”Kyllä helpompi on aloittaa tiiviillä työskentelyllä (jälkihuolto) ja muuttaa se sit väljemmäksi, kun yrittää tiivistää sitten myöhemmin.” H8

Kuitenkin tiiviin tapaamisen haasteet ovat maaseudun sosiaalityössä siinä, että jos nuori saattaa muuttaa esimerkiksi kauemmaksi opiskelemaan. Pitkät välimatkat heikentävät tiiviiden tapaamisten mahdollisuutta. Matkustaminen vaatii pitkien välimatkojen takia työaikaa, joka on haaste sosiaalityöntekijöillä, joilla on koko sosiaalityönkettä huolehdittavanaan pienellä paikkakunnalla.

Huolena pienen paikkakunnan sosiaalityössä näkyy maaseudulla olevien palveluiden vähyys ja niukka tarjonta. Isolla paikkakunnalla on haastateltavien mukaan enemmän yhteistyöverkostoja ja ostopalveluja sekä palvelutarjontaa on enemmän jälkihuollon tukitoimiksi tarjolla. Tukimuotojen ollessa monipuolisempia on helpompi räätälöidä tuki asiakkaalle yksilöllisemmin.

”Mitä kaikkea mahdollisuuksia paljon enempi on isolla paikkakunnalla. Siellä on tyttöjentaloja ja poikien kerhot, semmosia vertaistuellisia ja toiminnallisia palveluja on paljon enempi saatavilla, että täällä se jää vaan aika paljon siihen tukihenkilötoimintaan.” H1

Pienellä paikkakunnalla yleisin tukimuoto näytti haastateltavien mukaan olevan ostopalveluna ostettu tukihenkilötoiminta. Tukihenkilötoiminta perustuu Johanna Moilasen (2015) mukaan nuoren ja tukihenkilöksi palkatun aikuisen välisen vuorovaikutussuhteen toimiseen työväliseenä. Tukihenkilötoimintaa pidetään tukimuotona, jossa nuori voi muodostaa luottamuksellisen ja henkilökohtaisen suhteen tukihenkilönä toimivaan aikuiseen. (Moilanen 2015, 113) Tukihenkilö on haastateltavien mukaan hyvin mukana nuoren elämässä ja perillä tämän asioissa sekä tukee ja auttaa nuorta tarvittaessa. Useimmiten tukihenkilöpalvelu loppuu, kun nuori saavuttaa jälkihuollon yläikärajan ja nuori voi jäädä tällöin haavoittuvaan tilanteeseen. Haastateltavien mukaan, kun pienellä paikkakunnalla jälkihuollon tuki loppuu, loppuu

tuki totaalisesti, koska tarjolla ei ole kolmannen sektorin palveluja tai muita sellaisia palveluja, jotka tukisivat nuoria verrattuna ison paikkakunnan palveluihin.

Useimmiten pienellä paikkakunnalla jälkihuollossa olevat nuoret muuttavat kaupunkeihin tullessaan täysi-ikäiseksi. Silloin sosiaalityöntekijät järjestävät tukimuodot ostopalveluna sinne. Haasteena sosiaalityöntekijät kokivat välimatkat ja sen, että yhteydenpito jäi näin vähäiseksi nuoren kanssa. Usein yhteys säilyy tukihenkilön kautta, joka on järjestetty tukitoimeksi nuorelle uudelle paikkakunnalle. Sosiaalityöntekijät yrittävät räätälöidä palvelut sinne missä jälkihuollossa oleva nuori on, joskus kauaskin sijoittaneesta kunnasta. Haasteena osa työntekijöistä koki palveluiden järjestämisen toiselle paikkakunnalle, koska heillä ei ollut tietoa tai kokemusta palveluista kyseisellä paikkakunnalla ja heidän oli haasteellista löytää hyviä ja toimivia palveluita. Omalla työskentelypaikkakunnalla kun tunsit ja tiesit mitä palveluja on tarjolla.

”Mehän räätälöidään joka nuoren osalta ne palvelut sinne missä nuori on ja kyllä mä väitän et me ollaan saatu ihan hyviä juttuja järjestetyksi ja nuoret on ollu kiitollisia niistä. Aika harva tänne on jäänyt.” H2

”Ne on helpommin sovittelavissa ne tukipalvelut siellä (kaupungissa), kun ne on siinä nuoren lähellä.” H6

Puutokset itsenäistymistaidoissa havaitaan usein vasta siinä vaiheessa, kun sijaishuolto on loppunut. Toki tietysti myös vahvuudet itsenäistymisessä tulee myös silloin esiin nuorena. Jos jälkihuoltoon siirtyvällä nuorella on suuria vaikeuksia esimerkiksi elämänhallinnassa, saattaa hän pudota palvelujen ulkopuolelle. Yksi oleellinen seikka nuoren itsenäistymispolussa on se, mitä tukea ja harjoitusta itsenäistymiseen nuori on saanut jo sijaishuollon aikana. Haastateltavat nostivat esiin sijaishuollon, varsinkin laitospäivä sijaishuollon, mahdollisuutta itsenäistymisen harjoittelussa jo hyvissä ajoin ennen kuin sijoitus päättyy ja nuori tulee täysi-ikäiseksi. Aiemmissä tutkimuksissa (mm. Höjer & Sjöblom 2010) nostettiin esiin sama ajatus ajoissa aloitetun itsenäistymisen harjoittelun eduista. Kuitenkin monella haastateltavalla oli kokemus siitä, ettei näin ollut tapahtunut ja nuoret eivät olleet saaneet riittävästi etukäteen tukea itsenäistymisen harjoitteluun sijaishuollon aikana.

”Kyllä mulla on huoli niistä, jotka tulee suoraan laitoksesta, niin niiden taidot pärjätä. Laitosten pitäisi alkaa aikaisemmin suunnitella ja opettaa itsenäistymisen taitoja.” H6

Joka tapauksessa nuorta on tärkeää tukea heti hänen siirtyessään jälkihuollon piiriin, oli itsenäistymistä tuettu aiemmin tai ei. Tukitoimia suunniteltaessa on oleellista huomioida jokaisen nuoren yksilöllisyys ja taidot sekä tarpeet. Tuen tarve voi vaihdella myös jälkihuollon aikana ja kriisejä voi tulla milloin vain nuorelle. Haasteellisena aikana täytyy jälkihuollon työskentelyä voida tiivistää.

Kaiken kaikkiaan tukitoimien järjestäminen jälkihuollossa olevalle nuorelle ja heidän palveluiden piiriin ohjaaminen on sosiaalityöntekijän harteilla. Palveluiden järjestäminen vaatii paljon työtä ja kentän tuntemusta, jotta sopivat palvelut löytyvät. Pienellä paikkakunnalla se on helpompaa haastateltavien mukaan, koska palveluiden järjestäjät tuntevat yleensä toisensa sekä tietävät mitä palvelut pitää sisällään. Myös tukitoimien joustava räätälöinti ja yhteistyö voi olla helpompaa pienellä paikkakunnalla palveluverkostojen ja tekijöiden tuntiessa toisensa entuudestaan.

”Täällä (pienellä paikkakunnalla) on helposti joustavampia palveluita tarjolla.” H4

Tutkimuksessa tärkeimmäksi haasteeksi haastateltavat nostivat syrjäytymisen ehkäisyn jälkihuollon keinoin. Haastavinta se on niiden nuorten keskuudessa, joilla ei ole mitään siinä vaiheessa, kun he siirtyvät jälkihuollon piiriin. Ne nuoret, joilta puuttui koulupaikka, työpaikka, harjoittelupaikka tai työtoimintaan osallistuminen, koettiin olevan suurimmassa uhatta syrjäytyä. Huolta herätti nuorten päivärytmin puuttuminen ja asioiden hoitamatta jättäminen. Näille nuorille haastateltavat kokivat olevan erityisen tärkeää tarjota tukipalveluja ja tiivistä kontaktia sosiaaliohjaajaan tai sosiaalityöntekijään. Pieneltä paikkakunnalta voi kuitenkin puuttua täysin toisen asteen koulutus tai muut sellaiset tukipalvelut, jotka voisivat tukea nuoren kouluttautumista tai työllisyyttä ja sitä kautta ehkäistä syrjäytymistä.

”Muutama asuu täällä ja niistä on suuri huoli. Eivät ota tukipalveluja vastaan ja toisaalta täältä puuttuu koulut kokonaan, joten nuori voi sit syrjäytyä ihan rauhassa.” H4

”Jos nuori jää tänne on ongelmia löytää sopivia työkokeiluja, käytännön opiskelu on haasteellista. Kaikkea (tukipalveluja) saadaan järjestettyä, mutta polku työelämään on haasteellinen.” H5

Verkostojen tuki nuorelle on tärkeää ehkäistäessä syrjäytymistä. Verkostoissa piilee kuitenkin se vaara, että nuori ajautuu takaisin niihin verkostoihin, joista hänet on huostaanotettu aikoinaan. Kaveriporukka voi olla epäedullista, sekä perhe ja tuttavat eivät välttämättä tuo nuoren pärjäämistä. Työntekijät kokivat tässä tapauksessa, että vuosien aikana tehty työ menee hukkaan, jos nuori palaa samoihin piireihin, kuin mistä hänet on aikoinaan huostaanotettu. Kuitenkin yllättävää aineistossa oli se, miten vähän haastateltavat painottivat verkostojen tärkeyttä ja vaikutusta nuoren elämään. Esimerkiksi Höjer ja Sjöblomin (2010) sekä Mendes ja Moslehuddin (2006) tutkimuksissa verkostojen tärkeys nähtiin ja niiden vahvistamien oli yksi keino ehkäistä syrjäytymistä. Näissä tutkimuksissa koettiin hyvien yhteyksien nuoren perheeseen ja muihin tärkeisiin verkostoihin tukevan itsenäistymistä ja toimivan yhtenä tukimuotona nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Kuitenkaan tutkimukseni aineistossa ei verkostojen merkitys noussut niin vahvasti esille tukimuotona, kuin se teoreettisessa viitekehysessä nousi.

Jälkihuolto nähtiin eri aikakaudeksi nuoren elämässä verrattuna esimerkiksi sijoituksen aikaiseen elämään. Jälkihuollon työskentely sijoittuu usein miten nuoren elämässä siihen kauteen, kun nuori on saavuttanut juuri täysi-ikäisyyden, sijoitus on päättynyt ja vastuu on siirtynyt nuorelle itselleen hänen omasta elämästään. Vaikka nuori saavuttaa täysi-ikäisyyden ei se välttämättä nuoren kypsyystasoa muuta. Täysi-ikäisyys on enemmän lakitekninen määre eikä se kerro, vaikka nuoren kasvaminen aikuiseksi olisi täysin kesken. Nuori voi itse kokea pärjäävänsä ilman tukea.

”Kaks viikkoo sitten soitti yks tyttö, joka sanonut, että hän ei enää halua eikä tarvii jälkihuoltoa. Sit se soittaa mulle takas että hei kyllä hän on huomannut että kyllä hän kuitenkin tarvii.” H2

”Toinen ääriä on, että sossu on pilannut mun elämän täysin, mutta haluaa ottaa kuitenkin jälkihuollon vastaan. Haluaa sitoutua jälkihuoltoon ja rivienvälistä voi lukea, ettei pärjäis ilman.” H3

Aineistoni peilasi Johanssonin ja Höjerin (2012) sekä Höjerin ja Sjöblomin (2012) tutkimuksia sijoitettuna olleiden nuorten haasteista koulutuksessa. Heidän tutkimuksensa mukaan sijoitettuna olleilla nuorilla oli haasteita koulunkäynnissä ja jopa keskeyttämissä. Koulutuksen puute heikentää integroitumista yhteiskuntaan ja erityisesti työelämään. Tutkimuksessani tärkeänä jälkihuollon tukitoimena nähtiin koulutuksen tukemisen sekä koulussa pysymisen tukeminen. Haasteena ja uhkana syrjäytymiselle taas nähtiin se, jos nuorella ei ole koulupaikkaa, työtoimintaa tai muuta mielekästä tekemistä, arjen rytmit puuttuvat sekä päivistä puuttuu mielekäs tekeminen. Kuitenkin maaseudulla asuminen tuo haasteen niille nuorille, jotka jäävät kotipaikkakunnalle. Työpajatoimintaa ja muuta aktiviteettia löytyy, mutta suoraan nuorille suunnattua palvelua ei välttämättä ole pienillä paikkakunnilla. Koulutus ja ammatinhankinta vaatii joko kulkemista mahdollisesti huonoilla kulkuyhteyksillä kouluun tai muuttamista isolle paikkakunnalle.

5.4 Jälkihuollon ikärajan nosto

Haastattelussa nousi selkeästi esille, että sosiaalityöntekijät kokivat ikärajan noston 25-vuoteen jälkihuollossa positiiviseksi asiaksi. Haastateltavat uskoivat sillä olevan merkitystä syrjäytymisen ehkäisyyn. Osa jälkihuoltoon siirtyvistä nuorista katoaa palvelujen piiristä tai ei halua ottaa tukitoimia vastaan täyttäessään 18 vuotta, mutta toteaakin myöhemmin tarvitsevansa tukea ja palaa jälkihuollon tuen piiriin. Näiden nuorien kohdalla ikärajan nostaminen auttaa tukipalvelujen jatkumista pidempään kuin ennen ikärajan nostoa. Haastateltavat uskoivat pitempiaikaisella tuen tarjoamisella olevan enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa nuoren pärjäämiseen. He toivat esiin, että neljän vuoden aikana nuori kypsyä ja ikärajan noston avulla voidaan nuoria nyt tukea pidempään, jolloin on mahdollista tukea nuoren pärjäämistä myös intensiivisemmin. Heinon ja Johnsonin (2010) mukaan jälkihuollon tuen tarkoituksena on tarjota

preventiivisiä keinoja, joiden avulla voidaan pärjäämistä ja onnistumisen kokemuksia vahvistaa. Ikärajan noston myötä voidaan nyt pidempään tarjota näitä preventiivisiä tukitoimia ja näin ennaltaehkäistä aiempaa kauemmin, ettei huono-osaistavat tekijät alkaisi kerääntymään nuoren elämässä. (Heino & Johnson 2010, 286)

”Joskus on hirvittänyt, ku nuori täyttää sen 21 ja jälkihuolto päättyy, et miten se nyt pärjää omillaan. Nyt saa sit onneksi jatkaa pidempään.” H6

Lastensuojelun työntekijät kokivat jälkihuollossa olevien nuorten aikuistuessa ja ikärajan noustessa tuen painopisteen lisääntyvän entistä enemmän aikuissosiaalityön puolelle, lastensuojelun kuitenkin organisoidessa tukitoimia. Ratkaisuksi nähtiin tiivistä yhteistyötä aikuissosiaalityön työntekijöiden kanssa, esimerkiksi toimiminen työparina jälkihuoltotyössä. Myös työntekijän oma tieto, osaaminen ja kokemus sekä lastensuojelusta, että aikuissosiaalityöstä nähtiin etuna. Pienen paikkakunnan hyvänä puolena koettiin, että organisaatiot ovat pieniä ja työntekijät tuntevat toisensa ja tämän katsottiin edesauttavan yhteistyön tekemistä. Myös se, että ollaan fyysisesti lähellä, saman katon alla, helpottaa yhteistyötä ja työnjakoa aikuissosiaalityön ja lastensuojelun välillä. Tilannetta helpottaa myös se, että niin lastensuojelu kuin aikuissosiaalityö toimii pienellä paikkakunnalla saman esimiehen alla.

Jälkihuollon yhtenä tärkeänä tukimuotona toimii taloudellinen tuki. Haastateltavat näkivät, että taloudellinen tuki on tärkeää myös nuorille itselleen. Osa jälkihuollon piirissä olevista nuorista ei ota vastaan muuta tukea, kuin taloudellista tukea. Ikärajan noston myötä taloudellista tukea pystytään jatkamaan entistä pidempään jälkihuollon tukitoimin ja se nähtiin hyvänä asiana. Itsenäistymisvaroja pystytään jakamaan pidemmälle aikaa ja näin ollen tukemaan nuorta paremmin aikuistumisen myötä tulevissa taloudellisissa tarpeissa, kuten esimerkiksi opiskelun tukemisessa sekä omaan asuntoon muuttamisessa. Jälkihuollon piirissä olevat nuoret ovat oikeutettuja toimeentulotukeen, eikä tuki ole sidoksissa toimeentulotuen normeihin (Laaksosen 2004, 16). Tämän vuoksi ikärajan nosto helpottaa myös jatkossa jälkihuollon piirissä olevien nuorten joustavampaan taloudellista tukemista. Toimeentulotukinormit ovat väljempiä jälkihuollon piirissä olevalle nuorelle 25 vuoteen asti ikärajan noston myötä. Nyt näitä nuoria on jatkossa mahdollista tukea ja auttaa pidempään.

Huolta aiheuttaa jälkihuollossa olevat nuoret, joilla on erityisiä tarpeita kuten esimerkiksi neuropsykiatrisia diagnooseja tai lievää kehitysvammaisuutta. Heidän pärjäämisensä nähtiin haasteellisena, varsinkin pienellä paikkakunnalla, silloin kun nuori tarvitsee paljon tukea arkipäiväisiin toimintoihinsa ja omien asioiden hoidossa. Maaseudulla ei ole useinkaan muita erityistason palveluita peruspalveluja täydentämässä. Tilanne on varsin ongelmallinen siinä tapauksessa, jos nuorella ei ole tukiverkkostoa tai tukiverkko ei tue nuorta tai käyttää jopa hyväkseen esimerkiksi taloudellisesti nuoren itsenäistymisvaroja. Haastateltavat kokivat, että ikärajan nostaminen toki helpottaa hieman pidempään kestävän tuen tarjoamista, mutta näiden nuorien kohdalla on erityisen tärkeää tehdä laaja-alaisesti yhteistyötä eri toimijoiden kanssa sekä pystyä räätälöimään palveluja tarpeen mukaan.

Kaiken kaikkiaan ikärajan nosto nähtiin tarpeellisena ja positiivisena asiana. Kuitenkaan resursseja ei ollut yhdessäkään kunnassa vielä lisätty, eikä jälkihuoltoa oltu sen kummemmin suunniteltu tai kehitetty lakimuutoksen jälkeen. Työntekijät olivat odottavaisella kannalla siinä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan ja miten lisäresurssien tarve tulee jälkihuollossa näyttäytymään.

”Enemmän odotteluvaiheessa ollaan. Näkee sitten, miten asiakkuuksia alkaa kertyä. Jos meinaa niiden kanssa työskennellä niin pitää lisätä resurssia.”H8

”Pitää mennä päättäjille anelemaan sit, että tarvitaan lisää resurssia”H6

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani tarkastelin, miten jälkihuolto työtä toteutetaan pienten paikkakuntien sosiaalityössä. Sosiaalityön toteuttamisessa vaikuttaa rakenteet ja se ympäristö missä työtä toteutetaan. Työtä määrittävät osaltaan ne resurssit, jotka ovat käytössä ja ne palvelu, joita kunnassa on tarjolla. Esimerkiksi koulutus ja työ nähdään useassa tutkimuksessa (Jahnukainen, 2007; Mendes & Moslehudd 2002; Heino & Johnson 2010) merkitykselliseksi ehkäistäessä jälkihuollossa olevien nuorten syrjäytymistä. Kunnat, joissa nuoret asuvat, voivat kuitenkin olla liian pieniä tai taloudellinen tilanne voi kunnassa olla heikko, jotta ne voisi järjestää kaikkia tarvittavia palveluja. Sosiaalityö ei voi tarjota niitä palveluja tukitoimena mitä kunnassa ei ole, kuten esimerkiksi koulutusta. Pieniltä paikkakunnilta puuttuvat ammatilliset koulutuspaikat ja tämä hankaloittaa ammatin hankkimista ja sitä kautta työllistymistä sekä nuoren taloudellista pärjäämistä. Nämä alueelliset rakenteet vaikuttavat osaltaan syrjäytymisvaarassa oleviin jälkihuollon piiriin kuuluviin nuoriin. Sosiaalityön keinot tukipalvelujen suhteen voivat olla rajallisemmat pienellä paikkakunnalla kuin mitä ne isolla paikkakunnalla olisivat ja näin ollen tukipalvelujen tarjonta kapenee. Tässä kohtaa kriittisen realismin näkökulmasta on paradoksi, jossa yhteiskunnan rakenteet tuottavat ilmiön, mihin sosiaalityöllä pitäisi puuttua. Samalla voi pohtia, onko nuoren tärkein tehtävä integroitua institutionaaliseen yhteiskuntaan koulutuksen ja työn kautta. Aineistossa kuitenkin korostui se, etteivät kaikki jälkihuoltoon oikeutetut nuoret halua sosiaalityön tukitoimia. Kuitenkin suurin osa haastateltavista sosiaalityön ammattilaisista koki koulutuksen olevan suuressa roolissa ehkäistäessä nuorten syrjäytymistä. Myös teoria korosti koulutuksen merkitystä.

Tutkimuksessani näkyi se, että pienellä paikkakunnalla on innovatiivisuutta ja halua kehittää niitä palveluja, mitkä sieltä puuttuvat. Pienellä paikkakunnalla näyttää myös olevan tiiviit suhteet muihin paikallisiin palveluntuottajiin ja verkostoihin. Yhteisöllisyys on varmasti yksi kantava voima ja myös resurssi, mitä pienellä paikkakunnalla on käytettävissään. Maaseudulla todella korostuu verkostojen tärkeys ja joustavuus tukipalveluja muodostettaessa. Mendes ja Moslehudd (2006, 121–123) toteavat tutkimuksessaan juuri sen, miten tärkeää olisi pystyä räätälöimään ja järjestämään

palveluja joustavasti jälkihuollossa oleville nuorille. Jälkihuollossa olevat nuoret eivät ole homogeneenien ryhmä, vaan kaikki ovat erilaisia ja eri lähtökohdista ponnistavia. Juuri pyrkimys joustavuuteen ja palvelujen räätälöintiin nousi tutkimuksessani erityispiirteeksi maaseudun sosiaalityössä.

Kunnan sijainti suhteessa isoihin paikkakuntiin määrittää myös osaltaan palvelujen saatavuutta. Etäisyys vaikuttaa erityispalvelujen saantiin sekä vaikeuttaa myös sosiaalityöntekijän työntekoa. Jälkihuollossa olevien nuorien asuessa ja opiskellessa isolla paikkakunnalla, on välimatkojen takia haasteellista tavata nuoria. Aika ja resurssit eivät aina riitä sosiaalityöntekijällä matkustaa tapaamaan nuoria, vaikka sille olisi tarvetta. Myös yhdenmetyä työtä tehdessä jää helpommin jälkihuollon työtehtävät toissijaiseksi, kiireellisten lastensuojelutehtävien taakse. Resurssien ollessa puutteellisia ja kiireellisten asioiden painaessa päälle joustetaan sieltä, missä ei määrääjat paina päälle ja näin ollen on mahdollista perua tai siirtää täysi-ikäisten jälkihuollon piirissä olevien nuorten tapaamisia. Pitkällä aikavälillä tämä voi heikentää jälkihuoltotyön menestyksellistä hoitamista ja heikentää sen syrjäytymistä ehkäisevää vaikuttavuutta.

Maaseudun sosiaalityö kärsii resurssipulasta ja pätevien sosiaalityöntekijöiden puutteesta niin kuin muukin sosiaalityönkenttä tällä hetkellä. Ajan, resurssien ja pätevien työntekijöiden puute heijastuu myös jälkihuollossa olevien nuorten kanssa työskentelyyn. Työntekijöillä ei ole aina aikaa tavata ja tukea näitä nuoria riittävästi. Toisaalta pienen paikkakunnan etuna on se, että asiakkuussuhde on voinut kestää koko lastensuojeluasiakkuuden alusta asti, jolloin molemmin puolinen tuntemus, niin nuoren kuin työntekijän välillä, helpotti työskentelyä monella tavalla. Tunteminen entuudestaan auttaa pääsemään työskentelyssä nopeammin alkuun, kun esimerkiksi tutustumisajalta säästytään.

Ikärajan nostaminen on positiivinen asia ja uskon sen vaikuttavan ennaltaehkäisevästi nuorten ongelmiin tulevaisuudessa. Täytyy kuitenkin muistaa, että se tulee myös lisäämään entisestään työntekijä- sekä resurssitarvetta. Tutkimukseeni osallistuneissa kunnissa ei ollut vielä suunniteltu, miten ikärajan nostaminen tulee vaikuttamaan työhön

tai resursseihin. Ikärajan noston myötä myös tiiviimpi yhteistyö aikuissosiaalityön kanssa tulee kasvamaan ja toimii myös yhtenä ratkaisuna ikärajan nostosta nouseviin haasteisiin. Nuorten tuen tarpeet muuttuvat heidän aikuistuessaan. Vaikka jälkihuolto on lastensuojelun organisoimaa palvelua, tarvitsee jälkihuoltotyöskentelyssä myös aikuissosiaalityön osaamista. Ratkaisuina tähän näen tiiviin yhteistyön lastensuojelun ja aikuissosiaalityön välillä sekä yhteistyön myös muiden tukea tarjoavien palvelujen kanssa. Pienillä paikkakunnilla voi olla etu siinä, että sosiaalitoimistot ovat pieniä ja työntekijät lähellä toisiaan fyysisesti, mutta myös hallinnollisesti eli rakenteet tukevat yhteistyön tekemistä pienellä paikkakunnalla. Vaikka jälkihuollon merkitys syrjäytymisen ehkäisemisessä on nähty sekä tunnustettu, tarvitsisi se nykyistä enemmän resurssointia ja suunnitelmallisuutta, jotta siinä onnistuttaisi entistä paremmin riippumatta nuoren asuinkunnasta.

Tutkimuksessani olen mielestäni tavoittanut sen, mitä maaseudulla sosiaalityön tekeminen on. Vaikka tutkimukseni käsittelee jälkihuoltotyöskentelyä pienellä paikkakunnalla, olen mielestäni tavoittanut myös laajemmin maaseutusosiaalityön elementtejä. Mitään johtavia ja päteviä johtopäätöksiä en kuitenkaan edes tavoitellut tällä tutkimuksella, vaan lähinnä kuvata tutkittavaa ilmiötä ja paljastaa niitä rakenteita mitkä vaikuttavat tutkittavaan ilmiöön. Maaseudulla on omat rakenteelliset haasteensa, jotka vaikuttavat kaikkiin sosiaalityön asiakkaisiin, mutta erityisesti pienen paikkakunnan haasteet voivat heijastua jälkihuollon piirissä oleviin nuoriin. Nuoret elävät juuri sitä itsenäistymisen vaihetta, jossa esimerkiksi koulutus näyttelee suurta roolia. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia, miten maaseudulla asuvat jälkihuollon piiriin kuuluvat nuoret itse kokevat lastensuojelun jälkihuoltotyöskentelyn sekä miten he kokevat palvelujen ja tuen riittävyyden pienellä paikkakunnalla. Tässä tutkimuksessa äänen saivat sosiaalitoimen työntekijät ja heidän kokemuksensa työskentelystä pienellä paikkakunnalla. Maaseutusosiaalityö tarvitsee myös lisää tutkimusta ja sen erityisyyden huomioimista. Maaseudut hiljenevät entisestään ja palvelut, ihmiset, työpaikat sekä sosiaaliset kontaktit vähenevät. Silti sosiaalityötä tarvitaan myös jatkossa pienillä paikkakunnilla. Se, miten sosiaalityö tullaan maaseudulla järjestämään ja organisoimaan tulevaisuudessa, tarvitsee mielestäni lisää tutkimusta.

Kriittinen realismi näkyy tutkimuksessani väljänä lähestymistapana. Olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä kriittisen realismin tavoin peilaamalla sitä teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Kriittinen realismi tuntuu minusta loogiselta näkökulmalta tässä tutkimuksessa, koska rakenteet vaikuttavat väistämättä siihen, miten maaseudulla toteutetaan sosiaalityötä, tässä tapauksessa erityisesti jälkihuoltotyöskentelyä. Huomioitavaa on, että lainsäädännössä määritellään sosiaalityö samanlaiseksi riippumatta siitä, toteutetaanko sitä kaupungissa vai maaseudulla. Todellisuudessa sosiaalityötä tehdään kuitenkin erilaisissa todellisuuksissa. Sosiaalityö edustaa aina omaa erityistä osaamista riippumatta siitä, missä sitä toteutetaan. Kriittinen realismi tutkimusmenetelmänä ei ole mielestäni helpoin menetelmä, mutta olen pyrkinyt jollain tasolla saamaan sitä näkyviin tutkimuksessani.

Tutkimukseni teko ajoittui erikoiseen aikaan, kun koronaepidemia iski Suomeen. Tutkimuksen teko vaikeutui monilta osin yhteiskunnan sulkeutumisen myötä. Se väistämättä vaikutti tutkimukseni tekemiseen, kuten esimerkiksi haastattelumuodon muuttumisena ryhmähaastattelusta yksilöhaastatteluksi kesken aineistonkeräämisen ja kirjastojen sulkeutumisen takia hidastuneena pro graduni kirjoitusprosessina. Vastoinkäymisistä huolimatta olen pyrkinyt analyysivaiheessa tuomaan aineistosta esiin sen tiedon, mikä sieltä nousee kuuntelemalla aineistoa herkällä korvalla ja antamaan tutkittavien äänen tulla esiin. Olen myös tiedostanut oman kokemukseni aiheesta ja reflektoinut omaa asemaani tutkijana. Olen tavoitellut totuutta ja objektiivisuutta, mutta kriittisen realismin tavoin täysin puhdasta tai täydellistä kuvausta todellisuudesta ei ole mahdollista tavoittaa.

LÄHTEET

Ahvenus, Päivi (2012) Sosiaalityön erityspiirteet pienessä kunnassa. Teoksessa Strömberg-Jakka Minna & Karttunen, Teija (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus

Alatupa, Saija & Karppinen, Krister & Keltikangas-Järvinen, Liisa. & Savioj, Hannele (2007) Koulu, Syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma. Helsinki: Edit Prima Oy. Saatavilla www-muodossa: <https://media.sitra.fi/2017/02/27172704/raportti75-2.pdf> Haettu 23.3.2020

Danermark, Berth (2001) Interdisciplinary Research and Critical Realism – The Example of Disability Research. Örebro: Swedish Institute for Disability Research Örebro University.

Ek, Ellen & Saari Erkki & Viinamäki, Leena & Sovio Ulla & Järvelin, Marjo-Riitta (2004) Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Eronen, Tuija. (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Eskola, Jari (2007) (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa: Viinamäki, Leena & Saari, Erkki & Ahola, Anja 2007: Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki.

Finlex -Laki lastensuojelun muuttamisesta 75§. Saatavilla www -muodossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542> Haettu 22.2.2020

Finlex - Lastensuojelulaki 7 luku 36 §. 13.4.2007/417. Saatavilla www -muodossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Haettu 6.11.2019

Ginsberg, Leon H. (toim.) (2000). Social Work in Rural communities. Third Edition. Aleksandria: Council on Social Work Education.

Gray, Mel & Blath, Debbie & Webb, Stephen (2009) Evidence-based social work. A Critical stance. London, Routledge.

Hanhinen, Sari & Lintunen, Jaana & Jämsä, Armi (2012) Lastensuojelu. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266 -287

Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun jälkihuolto pohjoismaisen tutkimuksen aiheena. Saatavilla www-muodossa:

<https://www.allipaasikivensaatio.com/uploads/o8s7J9Wv/apuraharaportti2013-pohjoismainen-tutkijaryhma.pdf> Haettu 26.3.2020

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.

70

Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2004) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus.

Hietamäki, Johanna (2005) Erityissosiaalityöntekijän palvelu maaseudun lastensuojelutyön tukena. Pro gradu tutkielma. Saatavilla www -muodossa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/11552> Haettu 7.11.2019.

Hipp, Tiia & Pukkio, Saana (2016) Nuorten osallisuus ja kokemustieto jälkihuollon kehittämisessä. Teoksessa: Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 16, 102.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2009) Lapset lastensuojelun osallisena. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, 114-190

Hytönen, Soili (2002) Pienen kunnan sosiaalityö ja kulttuurikompetenssi. Tapaustutkimus seitsemän pienen kunnan sosiaalityöntekijän kokemuksista työstään ja kulttuurikompetenssin käytöstä sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityö. Pro gradu-tutkielma

Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne (2010) Young people leaving care in Sweden. Department of Social Work, Göteborg University. Saatavilla www-muodossa. <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x> Haettu 25.3.2020

Ihalainen, Päivi (1984) ITAS opas: opaskirja tukiperhemuotoisen itsenäistävän tuetun asumisen järjestämiseksi. Helsinki: Nuorisotasuntoliitto

Janhukainen, Hannu. (2007) ”High-risk youth transitions to adulthood: A longitudinal view of youth leaving the residential education in Finland.” *Children and Youth Services Review*, 29

Johansson, Helena & Höjer, Ingrid (2012) Education for disadvantaged groups – Structural and individual challenges. *Children and Youth Services Review* 34.

Juhila, Kirsi (2013). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, Timo & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki. Nuorisotutkimusseura.

Kalland, Mirjam & Pensola, Tiina & Meriläinen, Jouni & Sinkkonen, Jari (2001) Mortality Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry: population based study. *British Medical Journal*, 323. Saatavilla www-muodossa: <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/short/323/7306/207> Haettu 3.3.2020

Karvinen Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa: Granfelt Riitta, Jokiranta Harri, Karvinen Synnöve, Matthies Aila-Leena, Pohjola Anneli. *Monisärmäinen sosiaalityö*. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 1996

Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus Oy.

Klemm, Kyllikki (2005). Sosiaalityötä maalaismaisemassa. Teoksessa Jämsén, Arja (toim.) Uudistuva Itä-Suomi: vahvistuva sosiaalityö. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 1/2005. Kuopio: Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 50-58.

Kröger, Teppo (1990) Sosiaalityötä pienessä maalaiskunnassa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia sarja B. 7. Tampere: Tampereen yliopisto

Känkänen, Päivi & Laaksonen, Sari (2006) Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Lastensuojelun kehittämisohjelma. https://thl.fi/documents/647345/1832874/Loppuraportti_Selvitys+sijaishuollon+ja+jälkihuollon+nykytilasta+ja+kehittämistarpeista_2006.pdf/65384afe-1b57-4e93-a1e6-ccdca5eafdd. Haettu 4.3.2020.

Känkänen, Päivi (2013) Siirtymät sijaishuollossa –hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Teema 5. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 264-283

Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja (2010) Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Merja Laitila & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 153-172.

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43. Saatavilla [www-muodossa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161637/STM_Rap_2019_43_Lastensuojelun_jalkihuollon_uudistamistyoryhman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161637/STM_Rap_2019_43_Lastensuojelun_jalkihuollon_uudistamistyoryhman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y). Haettu 6.11.2019

Lehtinen, Tuula (2001) Pienen kunnan sosiaalityöntekijä valtasuhteiden verkostossa: omakohtaisen kokemuksen analyysi. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Lisensiaattitutkimus. Tampere: Saatavilla [www-muodossa: http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00013.pdf](http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00013.pdf). Haettu 6.11.2019

Lindqvist, Raija (2009) Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Väitös. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla [www-muodossa: https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/19879](https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/19879). Haettu: 6.11.2019

Mendes, Phillip & Moslehuddin, Badal (2006) From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care. Child Abuse Review 15 (2) Saatavilla www-muodossa:

<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1002/car.932>. Haettu 1.3.2020

Moilanen, Johanna (2015) Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän Yliopisto: Jyväskylä

Niskala, Asta. (2008) Salatusta suhteesta kahden kimppaan. Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto: Rovaniemi.

Nurmi, Jari-Erik (2011) Miksi nuori syrjäytyy? NMI-bulletin 21 (2)

Närhi, Kati (2003). Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa M. Satka, A. Pohjola & M. Rajavaara, Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: SoPhi

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria. (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä - Tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Poutanen, Seppo (2005) Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna ja Melin, Harri (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 181–197.

Pugh, Richard (2000) Rural social work. Lyme Regis: Russel house.

Pukkio, Saana & Hoikkala, Susanna (2016) Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 6-22.

Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio Kyösti (2016) Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuiselämästä selviytymisestä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Yliopistopaino

Räikkönen, Eija (2012) *Is Timing Everything? A Longitudinal Perspective on Adult Transitions, Their Antecedents, and Psychological Implications*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 448. Jyväskylä University Printing House.

Räty, Tapio (2015) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.

Rönkä, Anna (1996) *Kun ongelmat kasautuvat*. Teoksessa Lea Pulkkinen (toim.) *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena

Saarikallio-Torp, Miia & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) *Lapset huostassa vanhemmat ahdingossa*. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 236 – 264.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (THL). *Lastensuojelun tilastoa*. Saatavilla [www-muodossa: https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa) Haettu 24.3.2020

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (THL). *Jälkihuolto*. Saatavilla [www-muodossa: https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto) Haettu: 23.3.2020

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL). *Lastensuojelutilasto*. Saatavilla [www-muodossa:](https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu)

<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu> Haettu 28.3.2020

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (uudistettu laitos)*. Helsinki: Tammi

Törrönen, Maritta & Vauhkonen Teemu (2012) *Itsenäistyminen elämänvaiheena - osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista*. Helsinki: SOS-Lapsikylä

Vinnerljung, Bo & Öman, Maria & Gunnarson, Thomas (2005) *Educational attainments of formal child welfare clients – a Swedish national cohort study*. *International journal of Social Welfare*, 14.

LIITE 1

Tiedote tutkimuksesta

Teen pro gradu -tutkimusta Jyväskylän yliopistossa sosiaalityön maisteriohjelmassa. Tutkimukseni tarkoituksena on kuvata pienellä paikkakunnalla kuntien sosiaalitoimistossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksia jälkihuoltotyön toteuttamisesta heidän itsensä kertomana. Tutkimuskysymyksenä toimii; miten lastensuojelun jälkihuollolla pystytään vastaamaan nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen pienellä paikkakunnalla?

Etsin haastateltavia tutkimukseeni, joka toteutetaan ryhmäkeskusteluina. Keskusteluun varataan aikaa noin puolitoistatuntia. Voit tutustua keskustelujen teemoihin ja kysymyksiin etukäteen ennen ryhmäkeskusteluja. Keskustelut tullaan nauhoittamaan ja nauhoitetut keskustelut litteroidaan tapaamisen jälkeen tekstiksi. Tämän jälkeen nauhoitteet hävitetään. Tutkimusaineisto tullaan säilyttämään niin, ettei muilla kuin minulla tutkijana ole mahdollista sitä nähdä ja aineistoa käsitellä luottamuksellisesti ja tietoturvasivallisesti. Minulla ei ole oikeutta kertoa saamistani tiedoista sivullisille tai hyödyntää saamaani aineistoa muuhun kuin omaan tutkimustarkoitukseeni. Tutkimus tullaan kirjoittamaan niin, ettei siihen osallistuneita henkilöitä pysty tunnistamaan. Osallistujien tunnistamiseen vaikuttavia tekijöitä ei mainita eikä muita henkilötietoja paljasteta. Tutkimuksen päätyttyä kaikki haastattelumateriaali hävitetään asiallisesti.

Tutkijan yhteystiedot:

Anna Haapa-aho

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto

[yhteystiedot]

LIITE 2

TEEMARUNKO

Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksia pienen paikkakunnan jälkihuolto työskentelystä

Tutkimuksen esittely

Tutkimuksen tarkoitus

Minun taustani

Haastattelumateriaalin käyttö ja hävittäminen

Haastateltavien taustat

Koulutustausta.

Työkokemus nykyisessä työssä jälkihuollossa.

Jälkihuoltoasiakkaiden määrä.

Maaseutusosiaalityö

- kokemus eroaako työ pienellä paikkakunnalla isossa kaupungissa työskentelystä.

-mahdollisuus työskennellä vain jälkihuollon parissa. Onko työssä hallittava myös muita sosiaalityön työkenttiä? Jos on niin mitä?

-eroaako asiakassuhde jälkihuolto nuoriin pienellä paikkakunnalla verrattuna isoon paikkakuntaan?

Jälkihuolto

- keinot ja mahdollisuudet toteuttaa jälkihuoltoa pienellä paikkakunnalla. Esimerkkejä (niin ettei yksittäisiä asiakkaita tunnista)
- haasteet työntekijälle toteuttaa jälkihuoltoa pienellä paikkakunnalla. Esimerkkejä (niin ettei yksittäisiä asiakkaita tunnista)
- vaikuttavat työmenetelmät. Kokemukset millaiset tuen muodot auttavat parhaiten.
- erityispiirteet pienellä paikkakunnalla, jotka tukevat jälkihuoltotyöskentelyä ja jälkihuoltonuorten syrjäytymisen ehkäisemistä.
- yhdessä nuorten kanssa sovitut jälkihuoltosuunnitelmat ja niiden onnistuminen. vaikuttaako paikkakunnan koko?
- mahdollisuus perehtyä ja keskittyä jälkihuoltotyöhön, osallistua koulutuksiin, lukea ammattikirjallisuutta yms. pitääkseen yllä tai lisätä tietoa.

Tulevaisuus

- Tulevaan jälkihuoltoian nostamiseen valmistautuminen kunnassa
- tulevan lakimuutoksen näyttäytyminen sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Onko sillä vaikuttavuutta nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen nykyistä enemmän? Mahdollisia haasteita?